

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА**

**Галузь знань
Спеціальність**

**МИТНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА
ПОСЕРЕДНИЦТВО**

**07 «Управління та адміністрування»
072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»**

Форма навчання: денна

очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему **«Роль митної безпеки в системі економічної безпеки держави»**

здобувача **Марчука Дениса Олександровича**

(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: **к.е.н., доцент Захожай Костянтин Валерійович**

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри фінансів імені Віктора Федосова:

д.е.н., професор Буряченко Андрій Євгенович

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ	7
1.1 Сутність та характеристика митної безпеки	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення об'єкта дослідження.....	13
1.3. Критична оцінка наукових публікацій з проблематики митної та економічної безпеки.....	20
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДОТРИМАННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	31
2.1. Методика та інструментарій аналізу митної безпеки.....	31
2.2. Дослідження впливу митної безпеки на систему економічної безпеки держави.....	38
2.3. Оцінка ефективності митної безпеки в дотриманні економічної безпеки та реалізації зовнішньоекономічної політики країни.....	43
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	50
3.1. Зарубіжний досвід дотримання митної безпеки	50
3.2. Проблеми забезпечення митної безпеки та шляхи їх вирішення.....	56
3.3. Напрями вдосконалення митної безпеки для забезпечення економічної безпеки держави	61
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Національна безпека держави охоплює широкий спектр питань, до яких належить не лише захист економіки країни від зовнішніх та внутрішніх загроз, підтримання її фінансового потенціалу, а й захист інтересів кожного з її громадян. Дійсно безпечною можна вважати лише ту країну, в якій економіку характеризують стабільність, стійкість до різноманітних загроз, конкурентоспроможність. Проблема митної безпеки набувала актуальності протягом усього часу ведення країнами зовнішньої торгівлі, проте саме у ХХІ столітті прийшло усвідомлення глобальних її масштабів, а вихід за межі внутрішньодержавних питань окремих країн стало об'єктом уваги з боку міжнародної спільноти. Митна безпека з моменту отримання Україною незалежності відігравала значну роль, адже, відчувши себе у межах власних кордонів, держава відразу потребувала їх захисту в економічному напрямку. Забезпечення належного захисту економічних інтересів країни стало головною метою митної безпеки, на яку покладено низку завдань щодо захисту країни, її регіонів та населення від внутрішніх та зовнішніх загроз, виникненню яких можуть сприяти зовнішньоекономічні зв'язки.

Сьогодні, користуючись існуючими механізмами митної безпеки та, розробляючи нові, наша країна реалізовує право на захист на національному та міжнародному рівнях. Митна безпека виступає також у якості важеля, що регулює всі зовнішні товарні потоки, дозволяє поповнювати Державний бюджет України, створювати гідні умови для розвитку зовнішньоекономічних відносин. Митна безпека має безпосередній вплив на стан економічного та соціального розвитку нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спектр досліджень в галузі митної безпеки доволі широкий, адже до нього долучаються вітчизняні і зарубіжні правознавці та науковці. Серед них можна виділити праці таких

дослідників, як І. Бережнюк, Т. Бороденко, А. Брачук, А. Бреднак, В. Булана, Н. Гавловська, М. Гапонюк, М. Губа, А. Калініченко, І. Квеліашвілі, О. Комаров, В. Кривіцький, М. Кулешина, М. Левко, С. Мірошниченко, О. Недобєга, І. Несторишен, І. Новосад, К. Новікова, Н. Осадча, П. Пашко, Д. Приймаченко, Є. Рудніченко, Л. Рябовол, А. Тертична, Л. Федоришина, С. Шевчук.

Незважаючи на численні публікації у сфері митної безпеки, деякі питання залишаються не повністю дослідженими, що вимагає ретельного вивчення, у тому числі і в контексті глобальних потрясінь.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної магістерської роботи – розкриття теоретичних засад митної безпеки та розробка практичних рекомендацій щодо оцінки її ефективності та реалізації зовнішньоекономічної політики країни.

Для досягнення поставленої мети в ході виконання кваліфікаційної магістерської були визначені наступні *завдання*:

- 1) визначити сутність та дати характеристику митної безпеки;
- 2) проаналізувати нормативно-правове забезпечення об'єкта дослідження;
- 3) надати критичну оцінку наукових публікацій з проблематики митної та економічної безпеки;
- 4) охарактеризувати методику та інструментарій аналізу митної безпеки;
- 5) дослідити вплив митної безпеки на систему економічної безпеки держави;
- 6) охарактеризувати ефективність митної безпеки в дотриманні економічної безпеки та реалізації зовнішньоекономічної політики країни;
- 7) проаналізувати зарубіжний досвід дотримання митної безпеки;
- 8) визначити проблеми забезпечення митної безпеки та запропонувати шляхи їх вирішення;
- 9) охарактеризувати напрями вдосконалення митної безпеки для забезпечення економічної безпеки держави.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є митна безпека. *Предметом дослідження* є економічні відносини, які виникають в процесі забезпечення митної безпеки при виконанні вимог дотримання економічної безпеки держави.

Методи дослідження. При дослідженні ролі митної безпеки в системі економічної безпеки держави були застосовані наступні методи та прийоми:

- діалектичний метод наукового пізнання, системний та комплексний підходи – для вивчення теоретико-організаційних аспектів функціонування митної безпеки;

- синтез – виділення необхідних для виконання кваліфікаційної магістерської роботи відомостей, поєднання окремих складових в єдине ціле;

- узагальнення – виокремлення окремих властивостей, що притаманні визначенню ролі митної безпеки у системі економічної безпеки держави;

- порівняння – здійснення порівняльного аналізу показників митної безпеки;

- абстрагування, конкретизація – методи, що передбачають виділення абстрактних та реальних категорій розвитку митної безпеки України як складової економічної безпеки держави;

- статистичні методи – групування, динамічних порівнянь, метод графічного зображення (при оцінці основних показників ефективності митної безпеки в Україні).

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість отриманих результатів полягає в поглибленні існуючих теоретико-методичних засад митної безпеки держави. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропонована узагальнена методика аналізу митної безпеки та розроблені в роботі підходи до удосконалення економічної безпеки можуть бути використані для вирішення проблем європейської інтеграції України, а також можуть застосовуватись у практиці реформування митної системи України.

Інформаційну базу дослідження склали нормативно-правові акти, монографії, дисертації, підручники, навчальні посібники, наукові статті, тези конференцій, присвячені питанням митної та економічної безпеки, а також аналітичні матеріали Державної митної служби України.

Апробація матеріалів кваліфікаційної магістерської роботи. Результати роботи були апробовані на Міжнародному форумі «Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності», який проходив 04-05 грудня 2023 року. За результатами форуму були опубліковані тези доповіді за темою «Митна безпека в контексті забезпечення економічної безпеки держави».

Структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність та характеристика митної безпеки

Поняття «митна безпека» є одним із найважливіших в комплексній оцінці безпеки та захищеності держави, тому її роль найчастіше визначається дослідниками у співвідношенні з економічною безпекою країни, що є важливою частиною національної безпеки, яка передбачає можливість безпечного існування країни, життя її народу, збереження державності та ідентичності. Слід зауважити, що у науковій літературі відсутнє однозначне визначення поняття «національна безпека». Національна безпека розглядається як у контексті життєво важливих інтересів суб'єктів державності, найбільш збалансованим співвідношенням задоволення інтересів держави, суспільства та особистості, а також функціонування держави. Митна безпека визначає національну безпеку саме в контексті економічного захисту кордонів країни, тому є складовою економічної безпеки країни.

У сучасних геополітичних реаліях стан економіки країни і добробут її населення залежать від її зовнішньоекономічної діяльності, весь спектр функціонування якої тісно пов'язаний з питаннями митної діяльності та політики. Термін «митна безпека» не означає лише безпеку у справлянні мита. Це комплекс заходів і політичних стратегій, спрямованих на забезпечення безпеки держави шляхом контролю та регулювання перетину кордону та митного обігу товарів та інших об'єктів. Дана концепція стосується різних аспектів безпеки, пов'язаних з перетином кордону, таких як запобігання контрабанді, боротьба з тероризмом, охорона прав споживачів, збереження економічних інтересів держави та інших важливих завдань.

Слід зазначити, що діяльність митних органів прямо чи опосередковано націлена на захист державних інтересів. Сутність митної безпеки полягає у

контролі за зовнішньоекономічною діяльністю, що є одним із пріоритетних завдань держави і необхідним при створенні сприятливих умов для розвитку зовнішньої торгівлі та товарообігу. Оскільки митне законодавство України має здійснювати підтримку економічної стабільності, а також захист її державності та суверенітету, то воно визначає ряд важливих понять, у тому числі і щодо митної безпеки.

Поняття «митна безпека» визначено чинним законодавством України. Відповідно до Статті 6 «Митні інтереси та митна безпека» Митного кодексу України митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України. Відповідно, митні інтереси – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи. [4] Митні інтереси стосуються переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів, а також здійснення відповідних митних процедур: митного контролю, митного оформлення, митного регулювання тощо.

Митні інтереси чітко визначаються державою, включають в себе економічний розвиток країни, становлення та розширення зовнішньоекономічних зв'язків, що є неможливим без належного захисту митного кордону України та ефективного функціонування її митної системи. Митні інтереси стосуються не лише економічних питань, вони направлені на збереження територіальної цілісності, а відтак, незалежності країни. Контроль над митними кордонами допомагає уникнути потенційно небезпечного ввезення заборонених товарів, які можуть становити загрозу для громадського здоров'я чи безпеки країни, а також зберігати контроль над власною торгівлею та регулювати імпорт і експорт з метою захисту власних інтересів і розвитку внутрішнього ринку. Тому з розвитком митної системи виникла потреба у вивченні митної безпеки.

Слід зауважити, що поняття «митна безпека» було закріплено на законодавчому рівні лише у 2012 році. До цього часу воно використовувалось в роботах різних науковців, але було більше авторським вираженням думки, адже чітко не регламентувалось у правовому полі. Внесення цього поняття до

Митного кодексу України свідчить про те, що митна безпека виконує важливу роль у дотриманні митних, а таким чином, і національних інтересів держави. Посадові особи митної системи свою основну роль мають вбачати не лише у наповненні Державного бюджету, а у захисті національних інтересів.

Сучасні українські дослідники не дотримуються єдиної думки щодо визначення митної безпеки, яка має аспекти митної, політологічної, юридичної наукової категорії. У ході дослідження буде більш детально проаналізовано погляди науковців, що стосуються проблематики митної та економічної безпеки. Важливим є те, що митна безпека відповідає не лише за захист економічних інтересів країни, а й за ступінь захисту митних інтересів у цілому.

Важливим є визначення митної безпеки як окремої категорії у складі економічної та національної безпеки. Згідно Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» існує десять складових економічної безпеки: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча. [12] Митна безпека не виділена в окрему категорію, проте серед складових є зовнішньоекономічна безпека, яка може трактуватися саме як митна безпека або таке поняття, до якого митна безпека належить.

Як вже зазначалося, безпосереднім об'єктом митної безпеки виступають митні інтереси. У кожній країні вони можуть дещо відрізнятися, але в цілому митна безпека має знаходитись на такому рівні, щоб її митні інтереси були захищені на належному рівні, що має бути закріплено у законодавстві. Завданням митної політики в пріоритеті є дотримання таких митних інтересів, що здебільшого відповідають державним інтересам. Однак не можна забувати про інтереси всіх видів бізнесу, які є важливою складовою економіки країни. Митна безпека має не лише захищати митні інтереси, а й знайти законодавчо вірні шляхи для підтримання балансу у реалізації інтересів всіх учасників економічного процесу.

Забезпечуючи належний стан захищеності митних інтересів, митна безпека сприяє забороні незаконного переміщення товарів через митний кордон та здійснення митних процедур, а також реагує на потенційні загрози інтересам країни у зовнішньоекономічних відносинах. Для досягнення цієї мети Державна митна служба України вживає різноманітні заходи та застосовує стратегію митного контролю, співпрацює з іншими правоохоронними органами та міжнародними організаціями для обміну інформацією і координує заходи щодо дотримання митної безпеки. Завдяки належному забезпеченню митної безпеки держава має змогу захищати свої економічні і соціальні інтереси, попереджати незаконну торгівлю та контрабанду, боротися з тероризмом та іншими видами злочинності, а також забезпечувати національну безпеку та дотримання законів і митних правил у сфері зовнішньої торгівлі.

Митна безпека безпосередньо пов'язана з системою митного регулювання, як тарифного, так і нетарифного. Шляхом диференціації ставок митного тарифу досягається декілька цілей. Митне оподаткування структуризує потоки експорту та імпорту, збалансовує систему зовнішньої торгівлі. Митна безпека впливає на економіку країни, контролюючи рух товарів, робочої сили та капіталу, що сприяє залученню країни до інтеграційних процесів розподілу праці у світі. Таким чином, вплив митної безпеки на економіку країни ширший, ніж просто контроль митного оподаткування.

Суб'єктом забезпечення митної безпеки в більшості країн виступають митні органи. Вони можуть бути як державними службами, саме так є в Україні, так і агентствами, які відповідають за здійснення митного контролю та інших митних процедур на кордонах країни та при ввезенні та вивезенні товарів через митниці. До завдань митних органів відноситься не лише збільшення надходжень до бюджету країни, але й забезпечення її національних інтересів. Для цього вони здійснюють контроль за рухом товарів через митний кордон, визначають ризики та потенційні загрози, співпрацюють

з іншими правоохоронними органами та міжнародними організаціями, встановлюють та розвивають систему митного контролю, та вживають інших заходів для забезпечення митної безпеки. Митні органи відіграють важливу роль у забезпеченні митної безпеки та в ефективному функціонуванні митної системи кожної країни.

Митна безпека повинна охоплювати інтереси громадянина, суспільства і держави. Від повного та надійного дотримання всіх цих складових залежить забезпечення національної безпеки країни. У час швидкого та широкого поширення інтеграції та глобалізації існує загроза втрати національних моральних цінностей. Митна безпека допомагає в реалізації такого завдання держави, як збереження духовності та моральності свого народу, що сформувалися впродовж багатьох історичних циклів.

Митна безпека досягається шляхом реалізації завдань митної справи, вирішення яких більш повно розкриває її сутність. Так, до завдань митної безпеки належать:

- здійснення митного контролю на кордоні, адже митна безпека передбачає здійснення контролю за рухом товарів, громадян і транспортних засобів через митні кордони держави. Це завдання реалізується через весь спектр повноважень Державної митної служби України;
- організація та здійснення митного регулювання, що відповідає за встановлення обсягів митних платежів та контроль за повнотою їх справляння;
- запобігання контрабанді – будь-якому незаконному переміщенню товарів через митний кордон, що можуть бути загрозою для безпеки та інтересів держави. Потенційну шкоду для економіки країни несе не лише переміщення наркотиків, зброї, контрафактних та інших заборонених товарів, а й будь-яких товарів чи предметів з ухиленням від оподаткування;
- реалізація корупційної складової – боротьба зі зловживанням митними процедурами та спробами ухилятися від сплати податків;

- захист прав споживачів, включаючи заходи для забезпечення якості та безпеки товарів, що ввозяться на територію країни, зокрема, стандартизацію, сертифікацію та інші механізми для захисту прав споживачів;
- захист від терористичних актів, у тому числі запобігання переміщенню через кордон терористів, перевірка вантажу на предмети можливої небезпеки. Це завдання реалізується безпосередньо Державною митною службою України, а також у співробітництві з іншими відповідальними державними органами;
- забезпечення належного рівня міжнародної співпраці, коли митна безпека відіграє важливу роль у взаємовідносинах між різними країнами, організаціями та зарубіжними установами для обміну інформацією, координацією заходів, вирішення спільних проблем тощо.

Митна безпека буде ефективною лише у тому випадку, коли сприятиме стабільності функціонування митної системи держави. Пропонується розглянути складові митної системи, пов'язані з митною безпекою (Додаток 1).

Одним із важливих та ефективних інструментів впливу на економічні процеси в державі є митна система, оскільки вона виступає гарантом захисту митних інтересів. Аналоги митної системи визначити важко, оскільки її функціонування є унікальним явищем. Весь спектр соціально-економічних функцій митної системи проявляється у зв'язку з перетином кордонів країни товарів, предметів та цінностей, а специфіка обумовлює особливість операцій, які здійснюють митні органи, регулярно впливаючи на економіку. Стимулювання, розвиток та контроль за зовнішньоекономічними процесами не будуть достатніми, якщо вони не гарантують захисту митних інтересів держави. Саме тому митна безпека відіграє важливу роль в економічній безпеці країни.

Безпосередній зв'язок між митною та економічною безпекою можна визначити у наступних аспектах:

- захист вітчизняного виробника, що полягає у боротьбі з надмірною конкуренцією імпортованих товарів шляхом застосування засобів митно-тарифного регулювання;
- забезпечення податкових надходжень у вигляді митних платежів та зборів, що є важливим джерелом дохідної частини бюджету;
- запобігання контрабанді, незаконному переміщенню товарів тощо, адже вони вкрай негативно позначаються на стані державної економіки;
- захист різних видів власності, у тому числі й інтелектуальної;
- забезпечення безпечного надходження до країни стратегічно важливих видів товарів, таких як продукти харчування, ліки, медичне обладнання та інших, що впливають не лише на економічну стійкість країни, а й на фізичний стан її населення.

Як вже зазначалося вище, митна безпека є не лише складовою економічної безпеки, але й важливим компонентом національної безпеки, оскільки вона впливає на різні аспекти суспільства, включаючи економіку, зовнішньоекономічні відносини, соціальну сферу, інші напрями функціонування держави та захищеності її громадян, забезпечуючи економічну стабільність, безпеку та дотримання законодавчо-нормативної бази (Додаток 2). Митна безпека – це важлива складова митної політики багатьох країн і являється об'єктом спірних питань у різних контекстах.

1.2. Нормативно-правове забезпечення об'єкта дослідження

Нормативно-правове забезпечення поняття «митна безпека» в Україні включає Закони, інші законодавчі акти, норми, правила та процедури, спрямовані на забезпечення безпеки при здійсненні митних процедур, а також переміщенні товарів, транспортних засобів через митний кордон України. Як зазначалося вище, поняття «митна безпека» безпосередньо визначається

Митним кодексом України, але його нормативно-правове забезпечення не вичерпується лише цим визначенням. Насправді дефініція «митної безпеки» у правовому полі є набагато ширшою. Схематично це можна відобразити наступним чином (Додаток 3).

Згідно Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII до основних засад державної політики відноситься захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. [3] Стаття 1 цього Закону визначає поняття «національна безпека» як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. [3] Оскільки митна безпека є складовою національної безпеки, то її нормативно-правове забезпечення регулюється законодавчими актами, що регламентують протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам у галузі митної, бюджетної та податкової політики.

Згідно Статті 1 зазначеного нормативно-правового акту до загроз національній безпеці України відноситься явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. [3] Протидія цим загрозам відноситься до компетенції митної безпеки, оскільки напряму відповідає збереженню національних інтересів України. У Законі України «Про національну безпеку України» серед основних напрямків спрямування державної політики у галузі національної безпеки поряд із захистом громадянина, суспільства, держави, виділяють захист території та навколишнього природного середовища. Оскільки межі митної території України є державним кордоном України, то митна безпека також може розглядатися в контексті складової національної безпеки.

Регулятивний вплив на забезпечення митної безпеки, крім Митного кодексу України та Закону України «Про національну безпеку України», має Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-

XII з останніми змінами від 12.01.2023 р. [2] Він визначає загальні принципи та основи зовнішньої торгівлі України, регулює процедури і умови міжнародного обміну товарами і послугами, включаючи тарифні і нетарифні бар'єри, та встановлює механізми захисту інтересів України на міжнародних ринках.

Окремим важливим документом нормативно-правової бази, що стосується митної безпеки, є законодавство, пов'язане з питаннями корупції. Відповідно до Закону України від 14.10.2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції» (зі змінами від 20.09.2023 р.), корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, визначеній законом або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. [1]

У той же час, митна безпека не є конкретною величиною, це здебільшого категорія, для реалізації якої функціонує митна система України. Забезпечення економічних інтересів та безпеки України відбувається у ході реалізації митної політики, тому їй відводиться місце в політиці національної безпеки держави. У Статті 5 Митного кодексу України державна митна політика визначається, як система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. [4] Також зазначається, що митна політика входить до складу державної економічної політики.

Митна безпека має забезпечувати належний захист митних інтересів держави, саме тому нормативні акти, які регламентують діяльність Державної митної служби України, належать до нормативно-правового забезпечення об'єкту дослідження. Така законодавча база регламентує питання

зовнішньоекономічної діяльності, переміщення товарів та вантажів через митний кордон України, діяльності економічних суб'єктів, збереження та відновлення різних видів ресурсів, а також інші аспекти торговельної, податкової та правоохоронної діяльності.

Митна політика реалізується у сфері зовнішніх відносин держави, таких як зовнішньоекономічна діяльність та міжнародне співробітництво, та сфери внутрішньої політики держави: процес організації роботи митних органів, соціальний захист митників. Правова основа митної політики України закріплюється наступними принципами:

- принцип законності – всі нормативних актів, що стосуються діяльності митної служби, мають не суперечити Конституції України, міжнародним угодам та іншим вимогам чинного законодавства України;
- принцип взаємної відповідальності, згідно якого відповідальність несуть не лише ті суб'єкти, що несуть шкоду або загрозу митній безпеці, а й посадові особи митних органів, завдяки діяльності яких така шкода може бути заподіяна;
- принцип регулярного міжнародного співробітництва у галузі митної справи;
- принцип удосконалення митного законодавства України із застосуванням провідних світових тенденцій та досвіду інших країн;
- принцип реальності, що передбачає врахування дійсності при складанні будь-яких законодавчих та нормативних актів;
- принцип ефективності, завдяки якому відбувається чітке структурування затвердження послідовності дій у відповідності до поставленої мети.

Недотримання вищезазначених принципів несе пряму загрозу митній безпеці, тому антикорупційне законодавство належить до її нормативно-правової бази.

До нормативно-правового забезпечення митної безпеки також належать міжнародні угоди та стандарти. У сучасному геополітичному середовищі

відіграють визначальну роль міжнародні договори та домовленості між різними країнами, що стосуються митної безпеки, створення митних союзів, спрощення митних процедур у межах визначених зон або просторів. Такі угоди можуть містити спільні стандарти та правові норми для забезпечення митної безпеки при переміщенні товарів через кордон. Нормативно-правове забезпечення митної безпеки може відрізнятися в окремих державах і залежати від специфіки товарів та ризиків, пов'язаних з їх переміщенням. Підприємства, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, повинні дотримуватися відповідних законів та нормативів країни, де вони працюють, та слідкувати за всіма змінами у цій сфері.

Основними міжнародними договорами, які регулюють митну діяльність і співпрацю між країнами, є митні конвенції. Основна мета подібних конвенцій полягає у спрощенні та гармонізації митних процедур для збільшення обсягів міжнародної торгівлі та створення безпеки при перетині кордонів. Митні конвенції містять положення та вимоги, спрямовані на забезпечення митної безпеки. Для прикладу можна навести наступні конвенції:

- Міжнародна угода про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція), що була укладена в рамках Світової митної організації та спрямована на спрощення митних процедур і зменшення адміністративних бар'єрів для міжнародної торгівлі. Вона також містить положення про обмін інформацією та співпрацю в митній безпеці;

- Міжнародна конвенція про безпечні контейнери, що стосується безпеки морських контейнерів і включає в себе стандарти та вимоги щодо проектування, виготовлення та інспекції контейнерів. Забезпечення безпеки контейнерів має важливе значення для митної безпеки, оскільки багато товарів перевозяться морем у контейнерах, і неправильне їхнє обладнання може становити загрозу безпеці;

- Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП призначена для спрощення та підвищення ефективності міжнародних автомобільних перевезень вантажів, що

передбачає спрощені митні процедури, спеціальні TIR-контейнери, які мають спеціальний знак TIR для ідентифікації вантажу, який перебуває під цим режимом, гарантію відповідальності, яка покриває можливі митні обов'язки та шкоду, завдану при виконанні перевезень.

Окрему групу нормативно-правових актів утворюють такі, що укладені в межах ООН. До правового регулювання митної безпеки мають відношення наступні:

- Конвенція ООН про договір міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р., яка має на меті стандартизувати правила міжнародних торгових угод з купівлі-продажу товарів між різними країнами;
- Конвенція ООН з боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин від 16.03.1989 р., яка регламентує дії країн у питаннях контролю над обігом наркотиків, регулювання їх виробництва, обігу, використання і боротьби з незаконними діями, пов'язаними з наркотиками.

Україна при ратифікації даних Конвенцій взяла зобов'язання внести відповідні зміни у внутрішній законодавчий порядок для того, щоб дотримуватися їх положень. Захист товарообігу на міжнародному рівні, заходи щодо протистояння переміщення наркотичних та психотропних речовин є обов'язковими складовими митної безпеки. Але, як показало російське повномасштабне вторгнення не всі нормативно-правові акти в межах ООН є ефективно діючими у сучасному світі. Таким чином, для ефективного захисту національної безпеки треба своєчасно вносити зміни до законодавства стосовно для дотримання умов цих Конвенцій.

Для України 16.05.2008 р. набрала чинності Угода про входження до складу Світової організації торгівлі, з цього ж моменту стали дійсними міжнародні договори в межах ГАТТ/ СОТ, закріплені в додатках угоди. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), а саме Генеральна угода з торгівлі послугами (GATS), Угода про торговельні аспекти прав на інтелектуальну власність (TRIPS). Ці нормативні документи мають значний

вплив на торгівельні відносини та інтелектуальну власність в Україні, сприяють інтеграції країни у світовий економічний простір, розширюють можливості захисту митної безпеки Українці при підтримці міжнародного законодавства.

У питанням митної безпеки в нагоді також стала Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії (EURATOM) і їхніми державами-членами, з іншого боку від 21.03.2014 р. Ця угода містить ряд Положень, спрямованих на зміцнення відносин між Україною та Європейським Союзом, покращення співпраці в різних сферах і наближення законодавства України до європейських стандартів, зокрема в галузі регулювання переміщення товарів, які експортуються на європейський ринок, щодо співпраці в галузі безпеки, енергетики, транспорту, інфраструктури тощо.

У період інтеграційного процесу України до європейської спільноти важливу роль почали відігравати міжнародні договори, які містять уніфіковані норми щодо зовнішньоекономічної діяльності між урядами кількох країн-членів відповідно сформованих угруповань, які передбачають дотримання спільних правил співробітництва. Це міжнародні багатосторонні договори в межах ЄС та блоків економічної направленості, які формуються колом країн для вирішення конкретних питань, що є актуальними на момент їх порушення.

Крім нормативно-правових актів міжнародного, загальнодержавного та регіонального значення існують нормативні акти, що сприяють підтримці належного рівня безпеки безпосередньо у зоні діяльності митних органів. Митниці можуть видавати спеціальні Накази, Розпорядження, інші документи, які регулюють певні аспекти митної безпеки з урахуванням специфіки діяльності та потреб кожного окремого митного органу або його структурного підрозділу.

Отже, нормативно-правове дотримання митної безпеки є доволі ґрунтовним і виступає важливою складовою для її забезпечення та контролю при переміщенні вантажів, товарів та предметів через кордони.

1.3. Критична оцінка наукових публікацій з проблематики митної та економічної безпеки

Дослідження проблематики митної та економічної безпеки здійснювалось науковцями різних напрямків неодноразово, хоча більшість питань є дискусійними. Важливу роль дослідники приділяють у своїх роботах визначенню поняття «митна безпека», а також його співвідношенню у правовому полі з іншими дефініціями на кшталт таких, як «митні інтереси», «економічна безпека», «зовнішньоекономічна безпека» тощо. Думки науковців у визначенні сутності поняття «митна безпека» не є ідентичними: одні визнають митну безпеку як складову економічної безпеки, інші визначають як комплекс специфічних заходів. Для більш повного розкриття поняття «митна безпека» необхідно виділити її характерні особливості. Важливою характеристикою митної безпеки є те, що вона є складовою частиною національної безпеки України, хоча в науковій літературі немає чіткого визначення цієї особливості. Частина дослідників дотримується думки, що митна безпека є окремою складовою національної безпеки, інші дослідники вважають, що митна безпека є компонентом економічної безпеки. Також дослідження спираються на думку, що складовою національної безпеки є економічна безпека, до складу якої входить митна безпека.

Одним із перших дослідників, що розглянув поняття «митна безпека» в Україні є П. Пашко. Зокрема, у монографії «Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації)» від трактує поняття «митна безпека», як стан захищеності економічних інтересів держави в митній галузі. [64, с.23] Науковець зазначає, що дотримання граничних меж відповідних показників дозволяє подолати внутрішні та зовнішні загрози, що можуть перешкоджати виконанню наступних обов'язків, покладених на митні органи у сфері реалізації митної справи:

- переміщення товарів і транспортних засобів;

- встановлення та справляння податків і зборів, як засобів митного регулювання;
- проведення всіх процедур митного контролю та митного оформлення із застосуванням заходів митно-тарифного і нетарифного регулювання;
- здійснення ефективної боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил. [64, с. 52]

П. Пашко вбачав тісний зв'язок митної безпеки у співпраці Державної митної служби України із Службою безпеки України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій та Міністерством внутрішніх справ, що є складовою воєнної безпеки, а також внутрішньої безпеки, що впливає на фінансову, валютну, грошову, виробничу, ресурсну, зовнішньоекономічну та інноваційну галузі. Не всі дослідники погоджувались з думкою П. Пашка, оскільки він дещо звужував поняття митних інтересів, загострюючи увагу на їх економічній складовій. Проте погляди П. Пашка у значній мірі розділяли І. Бережнюк, П. Пісний. На думку автора, твердження П.Пашка в значній мірі є вірними, але вони дещо односторонні стосовно того, що він вважає митну безпеку поняттям, що стосується безпосередньо безпеки на митних кордонах, недостатньо приділяючи уваги впливу митної безпеки на стан національної безпеки держави.

Н. Гавловська та Є.Рудніченко у статті «Вплив митних органів на економічну безпеку держави» висловлюють думку, що митна безпека представляє собою систему державних заходів у галузях політики, економіки, права та інших, що мають бути ефективними для захисту країни та її громадян у митній сфері. Аналогічної думки дотримується у своїх дослідженнях О. Осадчук. Науковці відводять митній безпеці значну роль, як складовій фінансової та економічної безпеки держави, оскільки основне її завдання вбачають у забезпеченні економічних інтересів країни, як у зовнішньоекономічній, так і в фінансовій сферах. [31] Тобто у роботах цих дослідників автор КМР вбачає митну безпеку як окремий механізм, що працює в різних галузях, а не лише правову категорію. Фінансова безпека виділяється

науковцями у якості складової економічної безпеки, а митна безпека відноситься саме до категорії фінансової. Також дослідники вбачають прямий зв'язок між діяльністю митних органів та рівнем митної безпеки в державі.

М. Губа у праці «Місце митної безпеки держави серед основних складових її забезпечення» трактує поняття «митна безпека» більш абстрактно, вбачаючи у ньому певний стан, при якому митні інтереси держави є захищеними, що відбувається шляхом ефективної реалізації державної податкової політики та політики в галузі державної митної справи. Такий процес характеризується надійністю митної системи, без пековими гарантіями її митного простору, балансом між відкритістю економіки та обсягами експортних та імпорتنих операцій, що проводяться. [35] Дослідник наголошує на необхідності дотримання інтересів суб'єктів, які є платниками митних податків, орієнтованих на фіскальне наповнення бюджету та регулюючий вплив з боку держави.

Автор КМР вважає, що М. Губа дещо розширює висновки попередніх дослідників. Він наполягає на специфіці митного оподаткування, оскільки воно одночасно впливає і на фінансову, і на зовнішньоекономічну безпеку країни, додаючи до свого складу елементи податкової безпеки. Митне оподаткування не виступає в ролі звичайного фіскального механізму для наповнення Державного бюджету України завдяки застосуванню тарифного регулювання. Внаслідок використання нетарифних заходів та інших інструментів шляхом підтримання митної безпеки реалізується захист економічних інтересів країни.

О. Недобєга та М. Кулєшина аналізують митну безпеку як складову економічної безпеки України. Митну безпеку вони характеризують як стан захищеності митних інтересів, які ототожнюють з національними інтересами. Митній безпеці дослідниці відводять провідну роль у якості складової економічної безпеки, тому що захист інтересів держави у зовнішньоекономічній сфері є важливою складовою національних інтересів. На думку автора КМР це твердження в більшій мірі відповідає сучасному

трактуванню нормативно-правових норм, оскільки митна безпека – поняття не суто економічне, а стосується в цілому національної безпеки країни.

Досягнення належного рівня надійності та ефективності функціонування митної системи науковці вважають одним з основних завдань митної безпеки. Цей рівень може бути досягнений лише за плідної та законної діяльності митних органів.

М. Левко у праці «Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави» у поняття «митна безпека» вкладає не лише дотримання інтересів держави, але й окремих суб'єктів господарювання та представників міжнародної спільноти. [73, с. 96] Саме такий баланс, на думку дослідника, гарантує стабільний розвиток суспільства, у якому потенційні митні загрози утотожнюються до загроз національних, нівелювання яких належить до повноважень митних органів країни. Загрози мають своєчасно виявлятися, що сприяє їх нейтралізації та подальшому запобіганню, адже виявлення таких потенційних та реальних загроз є однією із ланок національної безпеки. На думку М. Левко, митна безпека є сукупністю ефективних економічних, правових, політичних та інших механізмів, спрямованих на захист інтересів суб'єктів господарювання та держави в зовнішньоекономічній сфері і, зокрема, у митній сфері. [73, с. 97]

М. Левко наполягає на застосуванні системного підходу для визначення особливостей впливу митної безпеки на економічну безпеку країни. Дослідник інтерпретує поняття «митна безпека», як окремого явища, поєднавши у ньому законодавчі засади та механізми реалізації. Він вважає, що саме багатоаспектність поняття «митна безпека» та різноманітні шляхи її впливу на економіку призводять до великої кількості характеристик цієї категорії серед фахівців митної справи.

Важливим на думку автора КМР є те, що науковець здійснив спробу систематизувати погляди колег на сутність поняття «митна безпека». Таких самих поглядів про те, що митна безпека – це стан захищеності митних інтересів держави дотримуються Н. Осадча, П. Пашко, М. Губа, К. Новікова.

П. Пашко, І. Бережнюк, Н. Гавловська, Є. Рудніченко, що трактують митну безпеку як систему або комплекс економічних, правових, політичних та інших заходів держави, від ефективності застосування яких залежить захист інтересів держави та її населення у митній сфері, що входить до зовнішньоекономічної сфери. М. Левко пропонує у авторському визначенні вважати митну безпеку захищеністю митних інтересів суб'єктів господарювання, держави та міжнародної спільноти шляхом своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації можливих видів загроз митним інтересам забезпечується стабільний розвиток країни. [73, с. 99] Нейтралізація таких загроз у митній сфері входить до повноважень митних органів, а для ефективного державного управління необхідне їх нівелювання на всіх напрямках національної безпеки.

Теоретичні основи митної безпеки досліджуються у роботах К. Новікової, І. Новосад, І. Квеліашвілі, Д. Приймаченка. Так, К. Новікова у статті «Зовнішньоекономічна безпека в Україні в умовах глобалізації економічних процесів» під поняттям «митна безпека» також має на увазі стан захищеності митних інтересів держави, забезпеченням якого мають займатись митні органи країни. Дослідниця відмічала недостатність теоретичної та правової бази щодо регулювання цього поняття та необхідність подальших досліджень. Недостатня кількість досліджень, на думку автора, дійсно перешкоджає тому, щоб науковці дійшли єдності у розкритті поняття «митна безпека».

І. Новосад у праці «Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави» відносить митну безпеку до найважливіших складових економічної безпеки країни. Економічна безпека, у свою чергу, забезпечує стабільний та безпечний стан держави в цілому. Дослідниця вважає митну безпеку частиною зовнішньоекономічної безпеки, відмічає, що завдяки тарифному регулюванню дотримується баланс між експортними та імпорнтними операціями, а також вільне переміщення товарів, робочої сили, фінансових потоків, завдяки чому відбувається розвиток національної

економіки. Важливу роль митна безпека відіграє у боротьбі з контрабандою, прямо та опосередковано впливає на компоненти економічної безпеки країни. На думку автора КМР, економічний аспект є одним із важливих у комплексному функціоналі митної безпеки. Втім, слід зауважити, що зовнішньоекономічна безпека є складовою національної безпеки, а не окремим економічним явищем.

А. Калініченко вбачає митну безпеку, як складову національної безпеки України. У статті «Митна безпека як складова національної безпеки України» він аналізує процес виникнення та становлення митних відносин у комплексі з розвитком держави, вважаючи їх невід'ємною складовою. Із примітивного процесу збору митних податків та надання безпеки при перетині державного кордону, митна справа разом із розвитком держави переросла в окрему та важливу сферу її діяльності. Забезпечення належного та ефективного функціонування механізмів митного контролю та регулювання обігу товарів є пріоритетними цілями митної політики. Економічна безпека є тією складовою національної безпеки країни, що забезпечує її існування, а митна безпека входить до складу безпеки економічної. Така думка є однією, що найбільш близько виражає сутність поняття «митна безпека», оскільки вона є складовою економічної безпеки, що є одним із ключових напрямків національної безпеки.

Слід підкреслити, що серед науковців немає однастайності щодо співвідношення понять «зовнішньоекономічна безпека» та «митна безпека». Частина з них вважає їх тотожними, інші дотримуються думки, що митна безпека є складовою зовнішньоекономічної безпеки. Резюмуючи різні думки, можна зауважити, що суть митної безпеки полягає у захищеності державних інтересів в митній галузі у комплексі протидії всім видам загроз на внутрішньому та зовнішньому рівнях, а зовнішньоекономічна безпека демонструє здатність країни протистояти впливу всіх зовнішніх негативних факторів та нівелювати небезпеку, яку вони можуть заподіяти, беручи активну участь у світовому розподілі ресурсів та праці, що має зміцнювати національну економіку. Зовнішньоекономічна безпека включає в себе поняття

«митної безпеки», яка передбачає дотримання митних інтересів держави. Митна безпека є доволі складною категорією, адже відповідає за контроль всіх зовнішньоекономічних зв'язків та дій у всіх сферах, що з нею пов'язані.

Слід зазначити, що дослідники порушують питання митної безпеки не лише у теоретичному аспекті, але й в практичному її розумінні. С. Шевчук у праці «Чинники та індикатори митної безпеки у площині забезпечення митних інтересів держави» аналізує митні інтереси, як компонент національних інтересів держави, реалізація яких забезпечується у межах здійснення митної справи, що сприяє побудові ефективної моделі захисту митної та національної безпеки. [80] Митну безпеку він розглядає у двох напрямках: як стан захищеності безпосередньо митних інтересів та, як складову економічної безпеки держави в цілому. На думку автора КМР, важливим є саме поєднання цих властивостей, оскільки виявлення митної безпеки є багатоаспектним явищем.

Важливими є дослідження системи та шляхів забезпечення митної безпеки. Серед розробок останніх років їм приділяв увагу В. Кривіцький у статті «Мінімізація ризиків в контексті забезпечення митної безпеки України», оцінюючи ступінь ризиків та їх мінімізації в контексті забезпечення митної безпеки. Аналіз, управління ризиками, а також пост-митний аудит автор вважає дієвими засобами для мінімізації загроз митній безпеці. Він наполягає на системності проведення таких заходів та необхідності удосконалення механізмів оцінювання ризиків.

Л. Рябовол у роботі «Система забезпечення митної безпеки України» аналізує суб'єктів забезпечення митної безпеки, вважаючи, що до них слід відносити всіх суб'єктів митних правовідносин, особливу роль покладаючи на Державну митну службу України. Дійсно, управління ризиками в митній системі є важливою складовою сучасної митної політики кожної країни. Митна система відповідає за контроль і регулювання потоку товарів через кордон, забезпечуючи збільшення податкових надходжень, охорону

внутрішнього ринку та захист споживачів. Тому оцінка ризиків є важливою для економіки та суспільства України.

Світова тенденція спрощення митних процедур знайшла своє відображення в митній системі, тому постало питання, як таке спрощення може вплинути на рівень митної безпеки. О. Комаров у статті «Забезпечення митної безпеки на основі адміністрування ризиків як пріоритетний напрям гарантування державної безпеки» провів аналіз митної безпеки в процесі адміністрування ризиків. В епоху розвитку міжнародної торгівлі митна безпека стає на захист національних інтересів, тому система оцінки та мінімізації ризиків стає все більш актуальною. Важливим є погляд на митну безпеку саме в контексті адміністрування ризиків, оскільки цей процес обумовлює участь держави у керуванні ризиками.

А. Брендак, В. Булана та С. Попель виділили базові принципи системи управління ризиками у роботі «Система управління ризиками в митній сфері: сутність та базові принципи». На думку авторів, збільшення обсягів перевезень товарів, переміщення пасажирів у сучасних геополітичних умовах змушує митні органи приділяти все більше уваги захисту економічних, а відтак, і національних інтересів держави. Ця думка є доволі слушною, оскільки поняття митної безпеки від моменту заснування митної служби у 90-х роках минулого століття пройшло багато трансформацій та потребує детального вивчення при поширенні міжнародних інтеграційних процесів.

І. Бережнюк, А. Брендак, І. Несторишен висвітлювали це питання в контексті наближення вітчизняної митної політики до спрощення Рамкових стандартів у роботі «Система управління митними ризиками в контексті спрощення митних процедур». Серед актуальних напрямків підвищення митної безпеки науковці визначають застосування ризикоорієнтованих інструментів митного контролю, що без зменшення рівня забезпечення національної безпеки держави дозволять спростити митні процедури для суб'єктів бізнесу. Так, авторами здійснено аналіз міжнародних конвенцій та угод, спрямованих на спрощення процедур міжнародної торгівлі шляхом

зниження частки митних оглядів і перевірок, прискорення часу випуску товарів, самостійного накладання митного забезпечення. Цей напрямок діяльності дійсно є перспективним, але на думку автора КМР, слід тісно сполучати його з антикорупційною складовою, щоб спрощення митних процедур не наносило збитків національній безпеці.

І. Бережнюк у роботі «Реформування системи надання спрощень суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності в Україні» пропонував застосовувати спрощення митних процедур першочергово у відношенні до суб'єктів з високим ступенем довіри. [23] Він рекомендує розробити моделі взаємодії держави задля ефективного подолання розбіжностей між нею та суб'єктами господарювання. Слід зазначити, що подібний механізм міг би спростити частину процесів саме для цих суб'єктів, оскільки надав би алгоритми їх дії у конкретних випадках.

А. Брачук у статті «Особливості забезпечення митної безпеки та митних інтересів в умовах спрощення митних процедур» розглянула особливості забезпечення митних інтересів та митної безпеки в умовах спрощених митних процедур. Вона підкреслила необхідність дотримання балансу між процесами заохочення міжнародної торгівлі та ефективною діяльністю митної системи. Забезпечення митної безпеки є пріоритетним завданням, адже воно стосується національних інтересів, а не лише цілей окремих суб'єктів господарювання. Дійсно, спрощення митних процедур має бути досить виваженим, оскільки національні інтереси у будь-якому випадку будуть важливішими, ніж інтереси окремих суб'єктів господарювання.

Аспекти митної безпеки стосуються дослідження з вузькоспеціалізованих питань митної справи, а не лише загальнотеоретичних, адже, маючи правові та інші інструменти, необхідно вміти ефективно застосовувати їх на практиці. С. Мірошніченко у статті «Щодо пріоритетних напрямків розвитку транспортно-митного комплексу залізничного транспорту» охарактеризував вплив, який здійснюють на економічну безпеку держави проблеми функціонування

залізничних перевезень вантажів у контексті доручення шляхів до міжнародної транспортної спільноти.

А. Бреднак у статті «Про особливості здійснення митного контролю в авіаційних пунктах пропуску» розглядав особливості здійснення митного контролю в авіаційних пунктах пропуску та створення основ для формування механізму ризиків. Такі дослідження є корисними, на думку автора КМР, оскільки дотримання митної безпеки має здійснюватись не лише на теоретичному рівні, а й при практичному виконанні митною системою покладених на неї завдань.

Т. Бороденко у праці «Європейський вектор в митному адмініструванні України» аналізує Митний союз держав Європейського союзу як приклад взаємодії між країнами Європи. Створення та розвиток Митного союзу є важливим аспектом у забезпеченні вільного руху товарів і функціонування внутрішнього ринку у межах кордонів ЄС. У той же час, він є важливою складовою митної безпеки, оскільки регулює товарні та пасажирські переміщення, захищаючи у такий спосіб економічну безпеку країн ЄС. Для успішної інтеграції у європейську спільноту важливим є прийняття єдиного механізму контролю при здійсненні митних процедур. Автор КМР вважає таку думку вірною, оскільки такі дії сприятимуть наповненню Державного бюджету та підвищенню митної безпеки України.

А. Тертична у праці «Роль митних органів у забезпеченні митної безпеки» розглядає роль митних органів у дотриманні митної безпеки, а саме вплив подій останніх років – пандемії COVID-19 та повномасштабного російського вторгнення на митну безпеку України. В основних визначеннях автор спирається на положення чинного законодавства, аналізує особливості митної безпеки у зв'язку з динамікою товарообігу 2017-2022 років, аналізує особливості виконання фіскальних функцій в нових геополітичних умовах. Частина дослідників у наукових працях приділяють увагу зарубіжному досвіду питанням митної безпеки в процесі організації митної справи.

М. Гапонюк та Т. Бороденко у статті «Трансформація митниці: фактори появи електронної митниці» проаналізували вплив глобалізацію на економіку країн світу в частині такого питання, як створення електронної або цифрової митниці. Ця система дозволяє відійти від використання традиційних паперових носіїв інформації, що надає суттєвих переваг для спрощення торгівлі, відповідності та збору доходів митними органами. До факторів, що в подальшому сприятимуть підвищенню митної безпеки, можна віднести прозорість та можливість постійного контролю, швидкість та ефективність, відхід від бюрократичних процедур, дотримання міжнародних стандартів. Електронна митниця допоможе підвищити безпеку національних кордонів, запобігти контрабанді, переміщенню таких товарів та предметів, що відіграють роль у національних інтересах України, започаткувати роботу ефективної системи моніторингу.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДОТРИМАННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1. Методика та інструментарій аналізу митної безпеки

Аналіз митної безпеки є важливою складовою забезпечення національної безпеки країни. Такий аналіз має бути комплексним, тобто оцінюванню підлягає дослідження рівня безпеки, а відтак, вразливих місць у системі митного контролю та роботі митних органів країни. Головною метою такого аналізу є виявлення та усунення потенційних загроз, які можуть виникнути під час виконання будь-яких функцій митних органів і у цьому контексті забезпечення безпеки країни.

Оскільки митна безпека становить неабияку значущість на макрорівні, її аналіз вимагає розгляду різних аспектів, включаючи фінансову, економічну, соціальну безпеку тощо. Митна безпека спрямована на запобігання ризикам, тому і методичний підхід до аналізу митної безпеки має бути всеохоплюючим. У залежності від поставлених цілей фахівцями обирається інструментарій їх реалізації та застосовується відповідна методика. До методів аналізу митної безпеки можемо віднести наступні (Додаток 4).

Ідентифікація імовірних загроз для митної безпеки пов'язана із характером ризиків, що її супроводжують. Ризики характерні для будь-якої сфери, у тому числі на національному рівні на будь-якому етапі такої діяльності. Ідентифікація та визнання можливих ризиків відіграє важливу роль при здійсненні комплексної діяльності аналізу митної безпеки. Чим більше ризиків буде спрогнозовано та проаналізовано, тим вище вірогідність ефективного управління ними та планування діяльності митних органів у контексті впливу потенційних загроз для митної безпеки.

Сьогодні поняття «ризик» застосовується у більшості сфер, до того ж кожна з них має власний напрямок, цілі та результати ідентифікації ризиків. Ризик можна визначити як діяльність, пов'язану з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якої можна кількісно і якісно оцінити вірогідність досягнення передбачуваного результату, невдачі й відхилення від мети [24]. Нехтування ризиками або їх недооцінка може сприяти суттєвому погіршенню ситуації у будь-якій галузі, незважаючи на те, що ідентифікація та прогнозування ризиків вимагає збільшення обсягу дій для досягнення оптимального результату.

На сьогодні в науковій літературі відсутнє однозначне тлумачення дефініції «митний ризик», що пояснюється багатоаспектністю даного поняття. Очевидно, що причинно-наслідковий підхід є найбільш точним у визначенні поняття «митного ризику». У цьому сенсі митний ризик не може розглядатися, як позитивне явище, коли варто ризикнути, щоб отримати результат. Митний ризик передбачає небезпеку для національної безпеки країни, тому процес ідентифікації митних ризиків є важливим методом для визначення загроз, щоб у майбутньому нівелювати або мінімізувати імовірні втрати. Такі втрати можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними. Відповідно, загрози для митної безпеки можуть бути:

- економічні, що впливають на рівень економіки країни;
- такі, що пов'язані із захистом кордонів держави: контрабанда, незаконне переміщення заборонених товарів, у тому числі зброї, наркотичних та психотропних речовин, терористичні загрози;
- фінансові, що спричинені ненадходженням або зменшенням надходжень коштів до Державного бюджету України;
- соціальні, що пов'язані з нелегальною міграцією, у тому числі, трудових ресурсів;
- інформаційні: шпигунство, кібератаки, незаконний доступ та розповсюдження інформації, що може спричинити шкоду національній безпеці;

- внутрішні: загрози з боку участі посадових осіб у корупційних схемах або інших протизаконних діях.

Митна безпека вимагає постійного моніторингу та реагування на ці загрози, а також передбачає співпрацю з іншими правоохоронними органами та міжнародними партнерами для ефективного контролю кордону та збереження національної безпеки. У зв'язку із значною кількістю загроз митній безпеці може виникати численна кількість митних ризиків. Дослідниця Л. Федоришина у статті «Митні ризики: підходи до трактування та класифікації» запропонувала розгорнуту класифікацію митних ризиків (Додаток 1), що є актуальною у їх сучасній методиці ідентифікації.

Оцінка митних ризиків – це процес визначення і аналізу потенційних ризиків, які пов'язані з митними операціями та перетином кордону. Оцінка митних ризиків допомагає визначити, наскільки ймовірним є виникнення різних видів загроз, та які заходи безпеки потрібно вжити для їх запобігання.

Згідно Митного кодексу України під умовами виникнення ризиків у митній діяльності розуміється недодержання митного законодавства, що полягає у порушеннях митних правил та призначенні відповідальності за такі порушення [4]. Всі ризики у тій чи іншій мірі можуть завдавати шкоди митній безпеці, тому важливою є їх оцінка. Вона складається з наступних етапів:

- збір даних, що передбачає накопичення інформації стосовно здійснених митних операцій, переміщених товарів, вантажів, осіб та інші фактори, що можуть впливати на митну безпеку. Джерелами інформації є відомості з митних декларацій та електронних баз даних, інших носіїв, показники митного аудиту та пост-аудиту тощо;

- аналіз даних, що здійснюється після збору інформації для визначення потенційних ризиків та загроз;

- класифікація ризиків, що дозволяє систематизувати виявлені ризики залежно від їхньої серйозності та ймовірності виникнення. Рівень ризику може визначатися як високий, середній або низький;

- визначення пріоритетів на основі класифікації ризиків для вжиття заходів безпеки. Ризики високого рівня потребують негайних заходів, тоді, як ризики низького рівня можуть бути менш значущими.

Оцінка митних ризиків є важливою складовою митної безпеки, оскільки вона допомагає ідентифікувати та реагувати на потенційні загрози, зменшуючи митні ризики та, підвищуючи ефективність діяльності митних органів щодо захисту національної безпеки держави.

Етапи визначення та впровадження заходів із запобігання митних ризиків тісно пов'язані між собою, що у комплексі являють собою систему управління ризиками. Згідно з чинним митним законодавством України, можна виділити наступні аспекти системи управління митними ризиками:

- запобігання, прогнозування і виявлення порушень законодавства України з питань митної справи;
- підвищення ефективності митного контролю шляхом цільового використання ресурсів, якими володіють митні органи, а також коригування їх використання у зв'язку із групуванням об'єктів ризиків та застосуванням окремих форм митного контролю за необхідності;
- забезпечення реалізації заходів із захисту національної безпеки відповідно до повноважень, покладених на митні органи;
- сприяння прискоренню митного оформлення товарів при їх переміщенні через митний кордон України.

Система управління митними ризиками включає декілька етапів (Додаток 5).

Важливим завданням стратегічного етапу є аналіз потенційних митних ризиків. Дії митних органів щодо встановлення та впорядкування таких ризиків передбачають визначення видів товарів і послуг, що підлягають поглибленому митному контролю, здійсненню аналізу ризиків, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю підприємств та моніторинг міжнародного законодавства, що впливає на митну діяльність країни. На цьому етапі

здійснюється розробка стратегії, що визначає підходи до управління митними ризиками.

Тактичний етап передбачає перехід від теоретичного аналізу до практичної частини управління ризиками, а також розробку системи їх оцінки та ключових параметрів, що на них впливають. Цей етап передбачає складання переліку можливих сценаріїв ризику, визначення ймовірності виникнення кожної ризикової події, оцінку потенційного впливу кожного ризику на діяльність суб'єктів ЗЕД, запровадження сучасних інформаційних систем та технологій для автоматизації митних процесів, навчання посадових осіб митних органів.

Оперативний етап передбачає поєднання інструментів запобігання ризикам, що застосовуються в процесі здійснення митного контролю та митного оформлення. У кінцевому рахунку, рівень митної безпеки залежить від якісної реалізації практичних завдань, тобто ефективності виконання своїх обов'язків посадовими особами Державної митної служби України. Моніторинг діяльності підприємств, що є суб'єктами ЗЕД, перевірка правильності заповнення граф вантажної митної декларації та інших товаросупровідних документів, виявлення фактів порушення митного законодавства, можливостей їх усунення та запобігання лише в комплексній дії дадуть надійний захист митній безпеці держави. Моніторинг аналізу та запобігання ризиків передбачає оцінювання ефективності боротьби з ризиками. Лише системність такого моніторингу може дати необхідний результат та забезпечувати належний рівень митної безпеки, ефективне функціонування інструментів для його досягнення.

Одним із напрямків уніфікації функціонування системи аналізу та управління ризиками є створення єдиного інформаційного простору, що забезпечує реалізацію завдань, покладених на митні органи. У 2005 році була запроваджена автоматизована система управління ризиками (АСАУР) – сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками під час митного контролю

та/або митного оформлення товарів і транспортних засобів [52]. Інструменти управління ризиками корегуються митними органами у відповідності до результатів аналізу й оцінки ризиків, планування діяльності, прогнозування, а також моніторингу ефективності впровадження у практичну діяльність запланованих заходів.

Робота АСАУР регламентується переважно Порядком здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю, а сама система постійно вдосконалюється. У 2006 році в автоматизованій системі митного оформлення почав застосовуватись модуль автоматизованої системи аналізу й управління ризиками, за допомогою якого здійснювалось автоматизоване проведення аналізу та оцінки ризиків під час оформлення митних декларацій у режимі реального часу. У 2012–2013 роках до АСАУР додано модулі автоматизованої системи аналізу й управління ризиками в пунктах пропуску через державний кордон наземного сполучення. Застосування цієї системи дало змогу в автоматичному режимі визначати ті транспортні засоби та вантажі, що потребують підвищеної уваги при здійсненні митних формальностей, а також перелік таких формальностей.

Сьогодні АСАУР відповідає вимогам створення та застосування профілів ризику різного рівня складності з урахуванням досвіду попередніх митних формальностей у кожному випадку. Профіль ризику спрацьовує в залежності від його шкали, що прогнозує виявлення ризику в діапазоні від 0 до 100. У залежності від висоти показника спрацьовує автоматизований профіль ризику, якими керуються посадові особи митних органів при здійсненні митних формальностей. Вони аналізують діяльність суб'єктів ЗЕД в автоматизованому режимі, що є ефективним інструментом досягнення митної безпеки.

Можливість або небезпеку негативних наслідків треба визначати у залежності від характеру ризиків. Кожен з ризиків передбачає виникнення

певної групи наслідків або імовірності їх виникнення. У залежності від видів ризиків їх можливими негативними наслідками є:

- наслідки виникнення невизначених або непередбачуваних ситуацій під час здійснення митного контролю або митного оформлення;
- наслідки, пов'язані із втратою частини надходжень до Державного бюджету або неотримання прогнозованого виду доходів на конкретний період;
- наслідки, пов'язані із переміщенням на/через митну територію України заборонених товарів і предметів, що можуть спричинити шкоду не лише економічній, а й національній безпеці;
- наслідки результатів корупційної діяльності як з боку посадових осіб митних органів, так і з боку суб'єктів ЗЕД;
- наслідки у порушенні балансу товаропотоку через митний кордон України, збільшення/зменшення частки експорту або імпорту, що нанесе шкоду економічній безпеці;
- наслідки неправомірного переміщення через митний кордон України валюти і цінностей, а також предметів, що мають культурне, історичне, релігійне значення;
- наслідки, пов'язані зі спеціальними митними режимами (спеціальними митними зонами, магазинами безмитної торгівлі, спеціальна митна зона, тимчасове ввезення/вивезення товарів та предметів);
- наслідки, пов'язані з винятковими митними режимами (знищення/руйнування, відмова на користь держави).

Вірогідність негативних наслідків митних ризиків оцінюється за такими параметрами (Додаток 6). Класифікація митних ризиків та їх імовірних і реальних негативних наслідків може стати основою для їх подальшої систематизації й чіткої ідентифікації, що підвищить ефективність застосування системи управління ризиками. Система управління ризиками у контексті проведення митного контролю охоплює комплекс заходів та процедур, спрямованих на ідентифікацію, оцінку та управління ризиками, які можуть виникнути у зв'язку з ввезенням, вивезенням і транзитом товарів,

транспортних засобів, документів і осіб через митний кордон. Ця система має на меті попередження негативних наслідків та ефективне забезпечення митного контролю.

Методики аналізу митної безпеки можуть включати рекомендації щодо поліпшення процедур контролю, вдосконалення технічних засобів та зміцнення систем безпеки безпосередньо у пунктах пропуску. Такі заходи сприяють забезпеченню безпеки та ефективності митного контролю і допомагають уникнути небажаних ризиків у діяльності митних органів.

2.2. Дослідження впливу митної безпеки на систему економічної безпеки держави

Стан економічної безпеки держави визначається динамікою відповідних показників та індикаторів. Системні дослідження та аналіз таких показників дають змогу оцінити вектори економічного розвитку країни, перспективи та місце в економічному міжнародному середовищі. Митна безпека є однією із сфер діяльності, що підлягає докладному вивченню в контексті впливу на економічну безпеку, адже вона виступає важливою складовою управлінської діяльності держави у межах захисту національних інтересів. Забезпечення належного стану митної безпеки здійснюється у площині фіскального та регулюючого впливу у сфері ЗЕД, що дозволяє розглядати ці види безпеки у безпосередній взаємодії.

Дослідженням впливу митної безпеки на систему економічної безпеки держави присвячено багато праць, але це питання потребує постійного вивчення як у період сьогодення, так і у майбутньому. Оцінювання впливу митної безпеки на систему економічної безпеки держави може включати в себе аналіз різних аспектів та взаємозв'язків між митними процедурами та загальною економічною стабільністю.

Сучасна система національних форм регулювання зовнішньої торгівлі являє собою доволі складну сукупність контролюючих, регулюючих і стимулюючих заходів, які можна класифікувати за такими критеріями: місце виникнення (застосування) регулюючих оптимізаційних заходів; походження інструментів регулювання; об'єкт регулювання (експорт або імпорт); характер впливу на об'єкт регулювання [65].

Основний вплив на зовнішню торгівлю з позицій митної безпеки мають митно-тарифні інструменти. Крім цього, слід виділити й нетарифні бар'єри або нетарифні обмеження. Поступово з інтеграцією митної безпеки України у світову економіку на різних рівнях, створення домовленостей на основі підписання ГАТТ роль нетарифних обмежень не втратила свого значення. Багато країн стали практикувати і посилили інтерес Урядів до застосування нетарифних інструментів для надання балансу державного впливу на зовнішню торгівлю у контексті пом'якшення глобального впливу митно-тарифних інструментів.

Для того, щоб побачити вплив митних податків на формування доходів Зведеного бюджету України пропонується розрахувати відповідні показники (Додаток 7).

З табл. 2.4 видно, що у 2018-2019 роках надходження митних платежів були приблизно на одному рівні: 370,17 млрд. грн. та 373,31 млрд. грн. відповідно. Зменшення відсоткової частини у 2019 році на 2,5% при збільшенні обсягу платежів пояснюється зростанням обсягів дохідної частини Державного бюджету України, зважаючи на те, що у вартісному еквіваленті така сума збільшилась на 3,15 млрд. грн. У 2020 році до Держбюджету від ДМСУ надійшло на 3,7 % менше коштів – 362,22 млрд. грн. Скорочення надходжень є незначним, але саме в його причинах можна простежити вплив на митну безпеку України.

2020 рік для всього світу ознаменувався пандемією COVID-19, що наклала певні обмеження на переміщення товарів між кордонами. У першу чергу, це стосувалося пасажирських переміщень, адже кордони ряду країн

були закриті або перетнути їх можна було за дотримання певних обмежень або умов (вакцинація, сертифікація). У зв'язку із пандемією у всьому світі відбувалася рецесія економіки, яка торкнулась і України. Обмеження, введені для боротьби з пандемією, можуть призвести до скорочення виробництва, зниження споживчої активності та загальної економічної нестабільності, що вплинуло на доходи бюджету. Цим пояснюється вплив на економічну безпеку факторів, на які не може вплинути держава, особливо тому, що вони стосувались змін у геополітичному середовищі.

У 2021 році бачимо стрімке зростання митних надходжень до Держбюджету – 498,48 млрд. грн., що на 4,7 % більше, ніж у 2020 році при збільшенні дохідної частини Держбюджету України на 220,83 млрд. грн. Якщо припустити, що дохідна частина у 2021 році у порівнянні з 2020 роком залишилась незмінною, то митні платежі склали б 46,3%, тобто спостерігається значне збільшення обсягів надходжень митних платежів до Державного бюджету. У 2021 році Державна митна служба України виконала план на 109,6% [5], поповнивши Держбюджет 498,48 млрд. грн. при плановому показнику 454,7 млрд. грн. У 2022 році сума надходжень митних платежів зменшилась на 49.22 млрд. грн., що у співвідношенні складає 22%. Основною причиною такого суттєвого зменшення є повномасштабне російське вторгнення на територію України, що завдало значної шкоди як митній, так і економічній безпеці держави. Схематично відобразити структуру митних платежів в розрізі їх видів можна наступним чином (Додаток 8).

Суттєве зростання акцизного збору спостерігається упродовж 2018-2021 років. При неодноразовому підвищенні його ставок, а саме на тютюнові вироби, паливо-мастильні матеріали, алкогольні напої відбувалось планомірне зростання даного показника у 2018-2020 роках на 21,8%. Хоча серед дослідників ведуться дискусії стосовно об'єктивності акцизного збору. Але даний вид митних платежів залишається не лише засобом поповнення Державного бюджету, а й важливим інструментом для впливу митної безпеки на ввезення товарів, що спричиняють шкоду здоров'ю, а саме алкогольних та

тютюнових виробів, паливо-мастильних матеріалів для автомобілів. При наявності достатньо розвинутої автомобільної промисловості в Україні акцизний збір може стати інструментом підтримки вітчизняного виробника. Особливо таку тенденцію можна відзначити стосовно тютюнових виробів, акцизний збір від ввезення яких у 2021 році виріс у 19 разів у порівнянні з 2018. Хоча у цьому випадку виникає митний ризик у вигляді створення тіньового ринку торгівлі, можливість збільшення обсягів контрабанди та підвищення рівня корупції серед посадових осіб митних органів.

Суттєвим джерелом митних доходів виступає ПДВ з ввезених на митну територію України товарів. Протягом 2018–2021 роки його збільшення складає 85,3 млрд. грн. Досить високі темпи зростання спостерігалися також за сумарними надходженнями від ввізного та вивізного мита – 41%, зростання абсолютних обсягів склало від 27,1 млрд. грн. у 2018 році до 38,2 млрд. грн. у 2021 році. Такі темпи зростання обсягів мита свідчать про підвищення рівня митної безпеки, що стосувалось визначення митної вартості, кодування товарів, оцінки відомостей, заявлених суб'єктами ЗЕД тощо. Збільшення обсягів мита та акцизу сприяло збільшенню рівня ПДВ, стягнутого митними органами у 2021 році.

Про підвищення рівня митної безпеки у 2021 році свідчить той факт, що посадові особи Держмитслужби України виявили більше 28 тис. порушень митних правил, ніж у 2020 році, що поповнило бюджет на суму 2,8 млрд. грн. При цьому понад 941 млн. грн. було вилучено із незаконного обігу товарів як безпосередніх предметів правопорушень та стягнення штрафів за такі порушення у розмірі 490 млн. грн.

У 2022 році Державна митна служба України поповнила Держбюджет на 320,95 млрд. грн. із 528,3 млрд. грн. запланованих, виконавши план на 60,8%. Скорочення митних платежів є значним у 2022 році, тому що повномасштабне російське вторгнення не лише вплинуло на економіку країни, але й суттєво знизило товаропотік через її кордони, що призвело до зменшення обсягів митних надходжень.

Зниження рівня надходжень від ДМСУ до Держбюджету України у 2022 році помітне у розрізі за видами платежів. Так, зменшення надходжень акцизного збору у порівнянні з 2021 роком склало 20,5 млрд. грн., у тому числі на 11,4 млрд. грн. за ввезення автомобілів і на 32,1 млрд. грн. за ввезення пального [5]. Це пояснюється збільшенням кількості автотранспортних засобів, що були ввезені для ЗСУ та гуманітарної допомоги, що були звільнені від сплати митних податків, а також відмовою від завезення пального з Білорусі. Попри економічні втрати такі безпрецедентні міри виявилися єдиними вірними для України в умовах повномасштабного вторгнення, але це поставило під загрозу митну та національну безпеку України.

Слід зазначити, що після початку повномасштабної війни з метою підтримки платників податків та забезпечення необхідних ресурсів для цивільного населення і військових, Верховна Рада України прийняла ряд законодавчих змін з питань пільгового оподаткування товарів, які ввозяться у країну в умовах воєнного стану, а саме:

- зменшення податкового тиску шляхом введення тимчасових знижок або відстрочення сплати податків на ввезені товари з метою зменшення фінансового навантаження на підприємства та громадян;
- пільговий режим для товарів, які є стратегічно важливими в умовах воєнного стану та надання їм пільгового оподаткування чи повного звільнення від податків;
- стимулювання виробництва внутрішніх ресурсів: надання пільг та підтримки для вітчизняного виробництва товарів, що може допомогти збільшити обсяги ресурсів;
- контроль за ціновою політикою: встановлення механізмів контролю за цінами на ввезені товари для запобігання неправомірному збагаченню та забезпечення доступності товарів для громадян.

Ці заходи мають на меті не лише забезпечити фінансову підтримку для ведення війни, але і забезпечити стабільність та ефективне функціонування економіки та соціальної сфери в умовах воєнного стану. Саме тому зменшення

надходжень митних платежів до Держбюджету України у 2022 році свідчить не про зниження рівня митної безпеки, а демонструє вплив на економічну безпеку цілої низки інших факторів, пов'язаних з повномасштабною війною.

Зазвичай митні платежі є одним з інструментів, які країна використовує для забезпечення доходів бюджету. Ця частина доходів може бути значною, якщо країна має великий обсяг міжнародної торгівлі та високі митні ставки. Однак, залежно від потреб бюджету та стану економіки велика частина митних платежів у загальному обсязі доходів бюджету не завжди є позитивним явищем. Важливо враховувати, що велика частка доходів бюджету, яка складається з митних платежів, може мати вплив на міжнародну конкурентоспроможність країни та бути негативно сприйнята міжнародними партнерами. Тому встановлення оптимального рівня митних платежів має враховувати баланс між потребами у фінансовій стабільності та здатністю країни зберігати свою конкурентоспроможність на міжнародному фінансовому ринку.

Показники оцінки впливу митної безпеки на економічну безпеку першочергово мають ілюструвати динаміку наповнення Державного бюджету України, рівень впливу країни на зовнішньоекономічну діяльність, особливо в частині митного навантаження на суб'єктів ЗЕД, раціональність витрачання коштів держави на утримання митних органів та їх реформування тощо.

2.3. Оцінка ефективності митної безпеки в дотриманні економічної безпеки та реалізації зовнішньоекономічної політики країни

Оцінка ефективності митної безпеки у контексті дотримання економічної безпеки та реалізації зовнішньоекономічної політики країни є важливим завданням для держави у будь-якій період. Особливого значення забезпечення

митної безпеки держави набуває під час воєнного стану та в подальшому на всіх етапах відновлення економіки України.

Така оцінка дозволяє визначити, наскільки ефективно Державна митна служба України здійснює контроль за переміщенням товарів через кордон та якість митного оформлення і передбачає проведення аналізу ефективності показників, а також індикаторів митної та економічної безпеки. Митна безпека може мати важливий вплив на зовнішньоекономічну політику країни, включаючи укладання міжнародних торговельних угод і співпрацю з іншими країнами. Оцінка ефективності митної безпеки допомагає визначити, наскільки митна політика сприяє досягненню своїх цілей. Результати аналізу дозволяють ідентифікувати проблеми та визначати слабкі місця у митній системі і розробляти стратегії для їх вирішення, щоб забезпечити економічну безпеку та успішну зовнішньоекономічну політику.

Оцінка ефективності митної безпеки надає можливості для визначення її впливу на економічну безпеку, завдяки чому можна охарактеризувати національну безпеку та імовірність її наближеності до кризових ситуацій. Достатнім може вважатися такий рівень безпеки, при якому індикативні показники перебувають у межах своїх граничних значень, що означає здатність економічної системи держави до стабільного розвитку, конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішньому ринках, зниження рівня корупції тощо, що дає змогу вважати митну безпеку та діяльність Державної митної служби України ефективною. Серед таких індикативних показників можна виділити наступні (Додаток 9). У якості абсолютних показників для аналізу рівня митної безпеки пропонується застосовувати такі, як рівень доходів Державного бюджету, валовий внутрішній продукт – економічні; надходження митних платежів загально та по видах, планових/фактичних, обсяг експорту/імпорту, кількість суб'єктів ЗЕД, кількість працівників митних органів.

На базі абсолютних показників можна скласти формули для обчислення відносних показників, які є індикаторами рівня митної безпеки. До таких показників віднесемо наступні:

$MN = \frac{M_{п}}{ВВП} * 100\%$ – рівень митного навантаження на економіку вимірюється шляхом відсоткового відношення суми митних платежів до рівня ВВП за звітний період. Чим нижче цей показник, тим менше навантаження на економіку і вищий рівень митної безпеки країни.

$MI = \frac{M_{п}}{I} * 100\%$ – рівень митного навантаження на імпорт вимірюється шляхом відсоткового відношення суми митних платежів до загальної вартості імпортованих товарів за звітний період. Податки, що стягуються з імпортованих товарів, впливають на рівень митного навантаження. Індикатор демонструє співвідношення загальної кількості митних платежів із вартісною оцінкою імпортних операцій.

$MZED = \frac{M_{п}}{КЗЕД} * 100\%$ – рівень митного навантаження на суб'єктів ЗЕД. Показує, наскільки обтяжливою у вартісному вимірюванні для суб'єктів ЗЕД є їх діяльність. Низьке значення цього індикатора може свідчити про недостатню ефективність виконання митними органами своїх функцій, у той же час високе – вказує на значне митне навантаження на суб'єктів ЗЕД, що може підвищувати рівень потенційних ризиків щодо тіньової економіки шляхом уникнення суб'єктами ЗЕД виконання вимог митного законодавства.

$P = \frac{MP_{факт}}{MP_{план}} * 100\%$ – рівень фактичного виконання планових показників вимірюється відсотковим співвідношенням суми фактично стягнутих митних платежів до тих, що заплановані на звітний період. Цей індикатор є важливим для аналізу митної безпеки, оскільки сума запланованих надходжень до Держбюджету України є показником, який митниця об'єктивно має виконати за звітний період. Особливо суттєве зниження значення цього індикатора свідчить не лише про низьку ефективність роботи митних органів при здійсненні фіскальної функції, а і про можливість зменшення рівня митної

безпеки шляхом зростання потенційних ризиків уникнення від сплати податків та їх негативних наслідків.

$ЧМП = \frac{Мп}{Ддб} * 100\%$ – ці доходи можуть бути важливим джерелом фінансування для Державного бюджету України, особливо в країнах з розвинутою митною системою чи великим обсягом міжнародної торгівлі.

$КІА = \frac{Мп}{Кмо}$ – коефіцієнт інтенсивності адміністрування посадовими особами ДМСУ митних платежів свідчить про ефективність їх роботи як у виконанні фіскальної функції, і може бути використаний для аналізу рівня митної безпеки. Низьке значення даного коефіцієнта свідчить про неефективну роботу посадової особи та можливість негативних наслідків для митної безпеки. Різке зниження значення індикатора при незмінності умов праці може свідчити про те, що митні платежі скоротилися під впливом певних факторів, серед яких може бути порушення митного законодавства, недобросовісне виконання обов'язків, вчинення корупційних діянь тощо.

$ТП = \frac{МП_{факт1}}{МП_{факт0}}$ – темп приросту митних платежів вимірюється співвідношенням фактичного рівня митних платежів звітного періоду у відповідності з фактичним рівнем митних платежів попереднього періоду. Індикатор свідчить про динаміку приросту (спаду) митних платежів. Якщо його значення більше 1, то відбувається приріст митних платежів у порівнянні із періодом, попереднім до звітного. При значенні менше 1 результат є від'ємним, тобто сума платежів є менше, ніж у період, що передує звітному.

Для відображення прикладного значення ряду індикаторів проаналізуємо їх вплив на митну безпеку держави. Розрахунок інших індикаторів наразі не може бути проведений, оскільки у зв'язку із повномасштабним вторгненням Державна митна служба України обмежила доступ до статистичної інформації. Тому такі абсолютні показники як кількість суб'єктів ЗЕД, кількість працівників митних органів, планові показники діяльності ДМСУ тощо за останні періоди відсутні на Інтернет-порталах податкових та митних органів. Проте, у подальшому за наявності

значень вихідних показників індикатори 1.3, 1.5, 1.6 можуть використовуватись для оцінки митної безпеки (Додаток 10).

Рівень митного навантаження на економіку, починаючи з 2019 року став нижче, ніж у 2018 році. Це свідчить про відносно стабільне навантаження, яке митні платежі складали у надходженнях до Державного бюджету України. Стабільний обсяг витрат на функціонування митної системи та на утримання посадових осіб митних органів свідчить про те, що держава намагається підтримати свій економічний стан, використовуючи митні надходження. Така ситуація є не прийнятною для країн з розвинутою економікою, але для держав, економіка яких розвивається, таке явище є нормальним.

Слід зазначити, що наповненню Державного бюджету України податкові надходження сприяють у більшій мірі, ніж розвиток вітчизняного виробництва та інших секторів економіки. У 2022 році відбулося зниження відповідного рівня навантаження. Це пояснюється значним збільшенням обсягів доходів Зведеного бюджету України при зменшенні обсягу митних надходжень та зниженні інтенсивності роботи митниці. У 2022 році поповнення доходної частини Державного бюджету України відбулося у зв'язку із значними незапланованими іноземними надходженнями, що пов'язані із допомогою через війну на території України. У той же час, ВВП України у 2022 році зменшився на 268,6 млрд. грн., що стало найсуттєвішим падінням за звітний період.[5] Причинами цього є руйнування інфраструктури і логістичних маршрутів, зменшення обсягів виробництва, окупація територій, блокада чорноморських портів тощо, викликані повномасштабним вторгненням.

Рівень митного навантаження на імпорт у 2018-2019 роках залишався майже незмінним, у 2020-2021 роках відбулося його підвищення. Воно пов'язано із збільшенням вартості імпорتنих операцій, що свідчить про підвищення рівня митної безпеки шляхом впровадження митницею заходів якісної оцінки митної вартості та зменшення корупційних схем стосовно її незаконного зниження. У 2022 році відбулося суттєве пониження рівня

митного навантаження на імпорт – на 10% (Додаток 10). Це пояснюється тим, що у даний період суттєво збільшувалась кількість гуманітарної допомоги з-за кордону, яка не обкладалась митними податками або таке оподаткування проводилось за пільговими ставками. До того ж зменшився обсяг імпорту, адже митна система України через повномасштабне вторгнення РФ не може повноцінно функціонувати, а наша держава не має повного впливу на зовнішні фактори, що посприяли зменшенню обсягів імпорту.

Частка митних платежів у доходах Державного бюджету України мала незначні коливання протягом 2018-2021 років. Цей індикатор залежить від складної комбінації факторів і може змінюватися з часом у залежності від ситуації на міжнародних фінансових ринках та внутрішньої економічної політики. Серед факторів прямого впливу слід визначити повномасштабне російське вторгнення на територію України у лютому 2022 року, що спричинило суттєвої шкоди як економічній, так і митній безпеці країни. Автор КМР вважає, що аналіз надходжень митних платежів для оцінювання митної безпеки доцільніше проводити наступним чином: період 2018-2021 років для відстеження тенденцій, що склалися, та у 2022 році для відображення того, в якому стані перебуває наша держава після початку воєнних дій. У 2022 році спостерігається суттєве зниження значення досліджуваного показника, причиною цього є зменшення товаротранспортних потоків через кордон України внаслідок повномасштабного російського вторгнення.

Щодо останнього розрахованого індикатора, то, слід зазначити, що протягом 2018-2021 років спостерігаються циклічні коливання надходжень митних платежів (Додаток 10). Після незначного приросту у 2019 році порівняно з 2018 роком, зниження темпу приросту у 2020 році пояснюється введенням обмежень по переміщенню через митний кордон України у зв'язку із пандемією COVID-19. У 2021 році темп приросту помітно збільшився, що свідчить про збільшення обсягів митних платежів і підвищення митної безпеки в країні. У 2022 році вперше за досліджуваний період показник темпу приросту (спаду) був нижче одиниці, що свідчить про зменшення обсягу

надходжень митних платежів. Це пов'язано із повномасштабним вторгненням РФ, тому дана ситуація не може стати підставою, щоб стверджувати про зменшення ефективності роботи митниці та зниження рівня митної безпеки.

Опрацювавши наукову літературу, слід зазначити, що окрім запропонованих вище індикаторів вчені-фінансисти до показників митної безпеки, що впливають на економічну безпеку відносять:

- структуру митних платежів;
- перерахування митних платежів за звітний період;
- кількість зафіксованих випадків порушення митних правил та контрабанди;
- обсяги пільг та втрат бюджету від їх надання;
- обсяги оформлених вантажів [75, с. 202].

Отже, використання індикаторів митної безпеки дозволяє здійснювати аналіз ефективності адміністрування митних платежів не лише на стадії наповнення Державного бюджету України, але й оцінювати ефективність роботи працівників митних органів, продуктивність їх праці, визначати імовірний рівень корупції, тіньової економіки тощо. Також необхідно відмітити, що при формуванні індикаторів митної безпеки, які відображаються на економіці України, слід враховувати вплив потрясінь, серед яких можна виділити пандемію COVID-19 та повномасштабне російське вторгнення.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід дотримання митної безпеки

Зарубіжний досвід дотримання митної безпеки включає в себе значну кількість дефініцій, що стосуються розвитку та функціонування митної справи у різних країнах світу. В цій роботі ми проаналізуємо ті його аспекти, що є найбільш близькими та актуальними для вітчизняної практики дотримання митної безпеки.

Важливим є те, що для різних країн світу існують різноманітні загрози митній безпеці, які можуть відрізнятися або бути подібними. В деяких країнах митні служби стикаються з великим обсягом незаконного обігу наркотиків та зброї, що становить серйозну загрозу для митної та національної безпеки. Нелегальна міграція також може мати великий вплив на економіку та суспільство країни, сприяючи підвищенню рівня терористичної загрози. До таких загроз належать незаконне переміщення контрафактних товарів, підакцизних товарів, фактично ухилення від сплати податків, незаконний обіг товарів із порушенням митних правил, незаконний обіг валют і переміщення культурних цінностей через кордон, порушення обчислення та сплати митних платежів тощо. В залежності від специфіки тієї чи іншої країни, такі загрози митній безпеці вимагають відповідних заходів з боку митних органів та владних структур для ефективного управління ризиками, яким вони сприяють.

Дослідниця О. Разумова відмічає, що основні відмінності в механізмах державного управління митною справою обумовлені пріоритетами митної політики, визначенням статусу та функцій митної служби, а також адміністративною підпорядкованістю. З огляду на іноземний досвід, можна

виділити такі види адміністративної підпорядкованості митних органів в різних країнах:

- міністерства та відомства економічно-фінансової групи, до яких належать митні органи, які підпорядковані міністерствам фінансів, економіки, торгівлі. Така структура підкреслює економічний аспект митного управління та його взаємодію з фінансовими та економічними вимірами держави. У залежності від специфіки таких держав в основу митної безпеки покладено безпеку фінансову. До таких країн можна віднести в Австрію, Велику Британію, Грецію, Естонію, Ірландію, Іспанію, Кіпр, Латвію, Нідерланди, Німеччину, Португалію, Польщу, Швецію, Австралію, Індію, Канаду, Нову Зеландію, Південну Корею, Південно-Африканську Республіку, США, Чилі [67];

- адміністративна підпорядкованість правоохоронним органам, міністерствам внутрішніх справ, закордонних справ, прокуратурі тощо. Така структура може вказувати на прагнення забезпечити митному управлінню політичну та адміністративну підтримку в контексті внутрішньої та зовнішньої безпеки країни. До числа таких країн належать Бельгія, Болгарія, Данія, Литва, Люксембург, Італія, Мальта, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія [67];

- адміністративна підпорядкованість іншим органам, які можуть бути визначені конкретними особливостями системи управління та взаємодії державних органів, наприклад, Дирекція митниць Куби, що входить до складу Міністерства торгових флотів і портів;

- автономний статус підпорядкування, що визначається самостійністю митної служби, яка може мати власну структуру та функції, що дозволяють їй працювати незалежно від конкретних міністерств чи відомств, наприклад, у Гані національний секретаріат з доходів – це самостійний орган, що функціонує на правах міністерства, у Мозамбіку – Національна дирекція митної служби є самостійним органом.

Ця класифікація враховує різноманітність підходів до організації митного управління в різних країнах і визначає різні форми взаємодії митниці з іншими сферами управління в державі, формує низку заходів щодо дотримання митної безпеки.

У зв'язку з тим, що Україна стрімко інтегрується до Європейського Союзу, намагаючись влитись у європейську спільноту в різних напрямках діяльності, в тому числі і в організації митної справи, досвід країн Євросоюзу є сьогодні достатньо близьким. Країни Європейського Союзу у сфері митної безпеки застосовують багаторівневий підхід до управління ризиками. Це означає, що різні рівні влади та зацікавлені сторони спільно працюють для забезпечення ефективності та комплексності заходів з митної безпеки. ЄС розробляє та впроваджує різноманітні стратегії та ініціативи в галузі митної безпеки. Ці заходи включають поліпшення технологій, розвиток профільних баз даних, вдосконалення процесів контролю та співпрацю з іншими країнами.

Різні органи на різних рівнях влади (національні, регіональні, європейські) взаємодіють для реалізації політики митної безпеки. Це можуть бути урядові органи, представництва приватного сектору, міжнародні організації та інші зацікавлені сторони. Багаторівневий підхід дозволяє ідентифікувати недоліки у системі митної безпеки та ефективно реагувати на них, сприяє усуненню дублювання функцій та конфліктів у обов'язках між різними органами. Забезпечення балансу між безпекою та торговельними можливостями сприяє ефективному митному обслуговуванню та здійсненню торгівлі. Це важливо для забезпечення безпеки постачання, а також для підтримки економічного розвитку. Багаторівневий підхід дозволяє ЄС впроваджувати комплексні та збалансовані заходи для забезпечення митної безпеки, враховуючи різноманітні виклики та інтереси різних зацікавлених сторін.

Серед заходів митної безпеки у країнах ЄС слід розрізняти ті, що застосовуються як комплексно, так і у в кожній з держав. Одним із

найефективніших комплексних засобів підтримки митної безпеки є Митний союз ЄС, членами якого є всі держави, що входять до складу ЄС, а також кандидат в члени ЄС Туреччина та мікродержави Андорра, Монако і Сан-Марино, що мають спільні кордони з ЄС. Його основи були закладені ще у 1951 році під час підписання Паризької Угоди про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі [67]. У подальшому Митний союз сприяв не лише створенню та становленню ЄС, а й успішній інтеграції країн у цей геополітичний простір.

З позицій митної безпеки важливим кроком стало те, що Митний союз ЄС сприяв формуванню спільного митного простору, першим кроком до якого стало поступове зниження митних тарифів для країн, що стали його членами. У 1992 році було прийнято Митний кодекс ЄС, створено INTRASTAT – інформаційну систему для здійснення статистичних та аналітичних операцій щодо переміщення товарів у межах Митного союзу ЄС [78].

Митний союз дає переваги по дотриманню митної безпеки саме в економічному напрямку (Додаток 11).

Важливим кроком на шляху європейської інтеграції є гармонічне входження в європейську митну систему, тому запозичення європейського досвіду дотримання митної безпеки є важливим для нашої країни. Подавши у 2022 році заявку на членство в ЄС та отримавши статус кандидата, Україна почала застосовувати перспективні заходи підтримки митної безпеки на європейському рівні. Окрім участі у тих Конвенціях, про які ми згадували вище, Україна є договірною стороною Конвенції Пан-Євро-Мед про правила походження товарів, у жовтні 2022 року держава стала учасницею Конвенції про процедуру спільного транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами, підключена до спільної комунікаційної мережі ЄС (CCN) для обміну інформацією, приєдналася до діючої програми авторизованих економічних операторів (АЕО). Національні митні адміністрації ЄС діють як єдине ціле. Митна безпека проваджується на рівні

ЄС, а також її заходи застосовуються державами-членами на децентралізованій основі.

У Великій Британії, яка вже не є членом ЄС, забезпеченням митної безпеки займаються декілька органів, основні з яких – Державна служба з податкових і митних зборів, Національне агентство з питань злочинності, Прикордонні війська, Агентство з віз та імміграції [67]. Особливістю митної діяльності цієї країни є розділення між декількома відомствами заходів митної безпеки в залежності від напрямків ризиків.

Деякі світові країни переглянули систему поглядів на національну і митну безпеку після трагічних подій, що трапилися на їх території. Наприклад, після терористичних атак 11 вересня 2001 року у Сполучених Штатах Америки, основна увага уряду країни була спрямована на забезпечення захисту американського народу від можливих терористичних атак. З цієї причини більшість служб та організацій, що відповідають за митну безпеку, були включені до складу Міністерства внутрішньої безпеки США. До його основних завдань належать: запобігання тероризму, безпека кордонів, управління імміграційними процесами, координація відомств при надзвичайних подіях. Зазначені функції відображають стратегічний підхід до митної безпеки, де цільові завдання пов'язані зі захистом національної безпеки та безпеки громадян. Інтеграція різних служб та організацій в одну структуру Міністерства внутрішньої безпеки дозволяє координувати та консолідувати зусилля для ефективного забезпечення митної безпеки в контексті загальної національної безпеки.

Завдання по дотриманню митної безпеки в США покладені на Митно-прикордонну службу, Імміграційну та митну поліцію, Берегову охорону, Службу громадянства та імміграції, Адміністрацію транспортної безпеки, Адміністрація щодо боротьби з наркотиками [67]. Такий досвід розподілу впливу на митну безпеку за різними напрямками може стати корисним для України після закінчення війни.

У розвинених країнах, наприклад, Німеччині, Великобританії, США, Японія, основний акцент національних митних органів спрямований передусім на боротьбу з наркобізнесом, незаконними операціями зі зброєю та іншими злочинними проявами. Перший пріоритет для цих органів – це виконання правоохоронних функцій. Українське законодавство також надає увагу цьому важливому напрямку діяльності митних органів. Проте, сучасна економічна ситуація в Україні фактично визначає економічну діяльність як пріоритетну у структурі функцій митної системи, в тому числі, і при дотриманні митної безпеки. Хоча боротьба зі злочинністю залишається важливим завданням митних служб України, економічна активність, особливо в частині наповнення Державного бюджету, залишається провідною. Умови, пов'язані з економічним розвитком, торгівлею та інвестиціями, можуть зумовлювати більший акцент на господарських аспектах діяльності митних органів. Такий баланс між правоохоронною та економічною функціями визначається конкретними викликами та пріоритетами кожної країни. У будь-якому випадку, ефективна робота митних органів вимагає гармонійної координації обох аспектів для забезпечення національної безпеки та економічного розвитку.

Знаходження митних органів у структурі міністерства фінансів є типовим підходом для багатьох сучасних країн, і цей організаційний принцип часто сприяє підвищенню ефективності їх функціонування. Засвоєння певних аспектів цього досвіду може виявитися корисним для України. Серед практик діяльності митних органів інших держав Україна може запозичити наступні аспекти діяльності митних органів, що стосується і забезпечення митної безпеки в державі:

- правоохоронний статус митних органів, що може допомогти в управлінні та контролі за порушеннями митного законодавства. Врахування цього елементу в правовому статусі може сприяти розвитку розвідувальної та агентурної роботи, спрямованої на запобігання порушень та боротьбу з контрабандою та іншими порушеннями;

- удосконалення митних процедур, захист кордонів та ефективна робота митної служби із запозиченням кращих практик країн, які прагнуть підвищити рівень своєї митної безпеки та управління;
- координація з центральними органами державної влади. При її дотриманні слід враховувати те, що збереження незалежності митних органів від центральних органів державної влади є важливим для їх ефективної роботи, однак в сучасних українських реаліях необхідна ефективна система координації та співпраці для забезпечення роботи різних відомств;
- активна участь в міжнародній співпраці з іншими митними організаціями та правоохоронними агентствами допомагає обмінюватися інформацією та кращими практиками, що сприяє вдосконаленню системи митної безпеки.

Інтеграція кращих елементів міжнародного досвіду в роботу Державної митної служби України може сприяти підвищенню ефективності та забезпечити високий рівень митної безпеки. Модель системи забезпечення митної безпеки України повинна бути результатом поєднання міжнародного досвіду провідних країн світу та урахування національних інтересів. При цьому важливо враховувати сучасні зовнішні ризики та загрози митній безпеці України, які важко оцінити у повній мірі у зв'язку із повномасштабним російським вторгненням на територію країни.

3.2. Проблеми забезпечення митної безпеки та шляхи їх вирішення

Забезпечення митної безпеки важливе не лише для ефективного функціонування економіки, а й для забезпечення належного рівня національної безпеки. Не зважаючи на досягнення певних успіхів у цьому напрямку, діяльність митної системи України не є досконалою, а рівень митної

безпеки бажає кращого, навіть, у тому випадку, якщо при її оцінці не враховувати зовнішні фактори, на які держава не має впливу.

Сьогодні існує велика кількість проблем у різних напрямках, що можуть впливати на рівень митної безпеки. Для деталізації розподілимо такі проблеми за напрямками у залежності від їх сутності (Додаток 12).

Сучасний стан забезпечення митної безпеки України обумовлений багатьма чинниками, але найбільш суттєвим є рівень корупційних ризиків в середовищі посадових осіб. Корупція в митних органах призводить до серйозних негативних наслідків в різних сферах діяльності. Вона наносить значні збитки Державному бюджету та шкодить митній, економічній, продовольчій, медичній та екологічній безпеці країни [59]. Крім того, корупція суттєво перешкоджає розвитку зовнішньої торгівлі та притоку іноземних інвестицій. В цілому, корупція в значній мірі сприяє формуванню негативного іміджу нашої держави у геополітичному просторі, викликає недовіру до посадових осіб митних органів з боку суб'єктів ЗЕД та іноземних партнерів.

Корупція є багатоаспектним поняттям, і це стосується її виявів серед посадовців вітчизняних митних органів. Вона не може бути випадковим чи помилковим явищем, адже основною ознакою корупційних злочинів є їх вчинення умисно з метою отримання матеріальної вигоди, винагороди, особистих переваг тощо. Дослідниця І. Орс виділяє два основні напрямки розвитку корупції в митних органах:

- «поточні» або «рутинні» діяння, під час скоєння яких суб'єкти ЗЕД або їх представники надають матеріальну винагороду працівникам митних органів за прискорене здійснення митних процедур або інші послуги, передбачені та непередбачені законодавством;
- «шахрайські» дії, під час яких посадові особи митних органів надають допомогу суб'єктам ЗЕД у зменшенні розміру або звільненні від сплати митних податків;

- «кримінальні» корупційні дії, завдяки яким проводяться цілком незаконні операції із забороненими для переміщення через митний кордон України товарами або предметами [66].

Очевидно, що корупційні діяння будь-якого рівня наносять шкоду митній безпеці, знижують ефективність роботи ДМСУ, ведуть до порушення законодавства та втрат Державного бюджету. Серед шляхів подолання найбільш ефективним може стати боротьба з корупцією на різних рівнях. Для цього в Україні вже роблено відповідні кроки: розроблено Антикорупційну стратегію, Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки та антикорупційні програми органів влади [59]. Ефективним засобом боротьби з корупцією є застосування досвіду європейських країн, а також розробка та впровадження Кодексу професійної етики посадових осіб митних органів, за допомогою якого з'явиться можливість здійснення митних процедур у відповідності з антикорупційним законодавством та наближення до правових норм ЄС та інших країн.

Ще однією із проблем забезпечення митної безпеки є захист вітчизняного товаровиробника, адже рівень економічної безпеки може вважатися достатнім лише у випадку стабільного розвитку національного виробництва, забезпечення стабільності і конкурентоспроможності внутрішнього ринку. Серед заходів, що допоможуть подолати ці проблеми і підвищити рівень митної безпеки можна визначити наступні:

- встановлення адекватних митних тарифів на товари, що імпортуються, що перешкоджатиме недобросовісній конкуренції;
- застосування антидемпінгових заходів, що захистить вітчизняного виробника від недобросовісної конкуренції;
- стимулювання експорту, що сприятиме зменшенню залежності вітчизняного ринку від імпорту;
- застосування митних преференцій для запровадження особливих умов для підтримки вітчизняного виробника, розвиток системи пільгових ставок мита для важливих галузей економіки

- заохочення інноваційного розвитку внутрішнього виробництва, що підвищить конкуренцію вітчизняного виробника не лише на внутрішньому ринку, а й на світовому рівні.

Проблеми технічного забезпечення посадових осіб митних органів найбільшим чином відображаються на повсякденній роботі митниці та захисті митної безпеки у різних ситуаціях, що трапляються в оперативній роботі. Використання застарілого обладнання може обмежувати можливості митниць у виявленні та врегулюванні митних порушень. Важливим є те, що технічні засоби застарівають не лише фізично, а й морально. Слідування провідним світовим тенденціям у комплектуванні митниць технічними засобами для здійснення митного контролю є важливим кроком на шляху розвитку митної безпеки України.

Недостатній рівень співпраці та обміну інформацією з іншими країнами може суттєво ускладнювати митну діяльність та забезпечення митної безпеки для України, виявлення та запобігання транскордонних злочинів, таких як контрабанда, тероризм і незаконний обіг товарів. Відсутність ефективного обміну інформацією може спричинити затримки у митних операціях, негативно позначитися на бізнес-співпраці та руху товарів через кордон, порушення міжнародних стандартів у сфері митної безпеки, що негативно впливатиме на стосунки з іншими країнами. Рішенням цієї проблеми може бути активізація дипломатичних та міжнародних зусиль для покращення співпраці з іншими країнами в питаннях митної безпеки. Оскільки обмін інформацією з росією та Білоруссю сьогодні є неможливим, треба розширювати інформаційні канали з європейськими державами. Впровадження ефективних систем комунікації та обміну інформацією, а також забезпечення взаємодії на рівні митниць та інших відповідних органів може сприяти покращенню ситуації та забезпечити ефективніший контроль на кордоні України.

Недостатня підготовка працівників митних органів може суттєво впливати на їхню ефективність та здатність виконувати завдання забезпечення

митної безпеки. Сьогодні ця проблема в більшій мірі стосується рівня кваліфікації тих посадових осіб, що вже працюють в митних органах. Відсутність ефективних програм та установ для постійного професійного розвитку працівників сприяє застою в їхній професійній підготовці та невідповідності сучасним вимогам дотримання митної безпеки. Недостатній рівень підготовки може також впливати на професійну етику та дотримання стандартів поведінки серед працівників митних органів.

До шляхів вирішення цієї проблеми можна віднести визначення ясних та об'єктивних критеріїв для підбору кадрів, розробка та впровадження програм підвищення кваліфікації для працівників митних органів із застосуванням сучасних технологій та методів, що використовуються в митній справі. Для ефективності такого навчання необхідною є співпраця з міжнародними організаціями для обміну найкращими практиками та здобуттям досвіду у сфері митної безпеки.

Таким чином, можна стверджувати, що на шляху забезпечення митної безпеки Україна стикається з великою кількістю проблем. Повномасштабне російське вторгнення ускладнило в декілька разів ситуацію з рівнем митної безпеки та можливостями її дотримання. Перед митною системою України сьогодні стоїть ряд задач її удосконалення в різних напрямках, в тому числі і в підвищенні митної безпеки держави. Її забезпечення потребує застосування системних заходів для зменшення ризиків в митному середовищі, запровадженні антикорупційних механізмів, вдосконалення митних процедур, підтримку вітчизняних виробників, встановлення ефективних механізмів обміну інформацією.

3.3. Напрями вдосконалення митної безпеки для забезпечення економічної безпеки держави

Головною запорукою підвищення митної безпеки країни є ефективне функціонування її митної системи. Як державна митна служба України, так і посадові особи митних органів мають докладати максимум зусиль, щоб спрямувати результати своєї діяльності виключно на користь України, а не в особистих інтересах. Пріоритетними напрямками посилення митної безпеки сьогодні є не лише контроль за діяльністю митних органів, а й система ефективного управління ризиками, а також ефективність здійснення митного контролю та оформлення шляхом спрощення, пришвидшення та удосконалення митних процедур.

Сьогодні в галузі забезпечення митної безпеки можна спостерігати ситуацію, коли теоретичні здобутки удосконалення діяльності митних органів складно реалізуються на практиці. В першу чергу, це стосується боротьби з корупцією, яка є серйозною перешкодою на шляху підвищення митної безпеки, впливаючи і на економічну та національну безпеку держави. Одним із ефективних шляхів боротьби з цим явищем є скорочення людського фактору, чому може всебічно сприяти цифровізація тих послуг, які надають митні органи.

У жовтні 2018 року вступив в дію Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» [63]. Згідно його положень, «Єдине вікно» – це електронна система, яка дає можливість здійснювати всі види контролю, а різним службам контролю – обмінюватися інформацією про товари, які переміщуються через митний кордон України [63]. Така система має на меті реалізацію спрощеної процедури митного контролю, а також зменшення кількості контактів між

суб'єктами ЗЕД, представниками інших сумісних служб та організацій і посадовими особами митних органів.

Можна відмітити, що запланована автоматизація процесів здійснення митних формальностей ще не працює в повній мірі. Алгоритм здійснення автоматичних митних процедур просувається доволі повільно, а контакти між представниками цього процесу не є достатньо обмеженими. На думку дослідника С. Степаненка, існують такі основні напрямки розвитку автоматизованих процесів на українській митниці та електронного декларування:

- обробка митних декларацій в автоматичному режимі;
- здійснення аналізу та автоматичної обробки електронних виписок з систем бухгалтерського суб'єктів ЗЕД;
- надання дозволів на проведення різних митних формальностей виключно в електронному вигляді, наприклад, це може стосуватися переробки товарів;
- внесення необхідних змін до митних декларацій шляхом електронного декларування;
- при аналізі ризиків надання автоматичного висновку щодо необхідності та обсягу всіх митних процедур;
- здійснення висновку про проходження та випуск товарів у вільний обіг в автоматичному режимі.

Чим більше процедур митних органів буде автоматизовано, тим позитивніше буде вплив на рівень митної безпеки. Автоматизація сьогодні уповільнюється з об'єктивних причин, таких, як недостатність технічного забезпечення, коштів для впровадження таких процесів, війни в Україні. Але існують і суб'єктивні причини, серед яких першочерговою є відсутність мотивації та бажання у посадових осіб митних органів сприянню автоматизації робочих процесів.

Запровадження системи «Електронна митниця» сприятиме спрощенню митного оформлення не лише в межах України, а й між іншими країнами, що

входять до цієї системи. Створення нових електронних інформаційних систем та моделей діяльності для вдосконалення митного оформлення допоможе забезпечити функціональну сумісність із системами електронної комерції різних країн, зокрема у сфері міжнародної електронної комерції. Впровадження «Єдиної митниці» має сприяти застосуванню міжнародних стандартів для обміну даними, моніторингу та накопиченню різного роду інформації, що сприятиме підвищенню рівня митної безпеки.

На державному рівні мають бути встановлені терміни остаточного переходу до автоматизації процедур митного оформлення. У зв'язку з повномасштабним вторгненням такі терміни зараз визначити важко але цей час може бути використаний як підготовчий період. Існує ряд митних формальностей, виконання яких не є можливим без участі людського фактору, але сучасна митна справа має ряд інструментів, щоб запобігати корупції і на рівні безпосереднього проходження товарів та предметів через пункти пропуску України.

Оскільки сьогодні електронне декларування є однією з процедур здійснення митного оформлення важливим є зменшення контактів між посадовими особами митних органів та представниками суб'єктів ЗЕД. Наприклад, робота в пунктах пропуску та терміналах має відбуватися таким чином, коли водії транспортних засобів не мають безпосереднього контакту з тими інспекторами, що проводять митне оформлення таких товарів та транспортних засобів. Однією з успішних форм застосування електронного декларування є відсутність митних брокерів та митних агентів у пунктах пропуску, адже вони можуть виконувати функцію посередників між суб'єктами ЗЕД та посадовцями митниці.

Важливим кроком у впровадженні автоматизації митних процедур є зменшення паперового документообігу. Сьогодні можна спостерігати, що кількість паперових документів не завжди є виправданою, а при наявності інформаційних баз даних значна їх частина може зберігатися в електронному вигляді та використовуватись за потреби учасниками митних формальностей

у будь-який час. Крім застосування електронного документообігу, ефективним заходом є створення та функціонування електронної черги транспортних засобів. У листопаді 2023 року при блокуванні польськими перевізниками кордону між Україною та Польщею електронна черга виправдала себе, як спосіб уникнення непередбачених ситуацій під час уповільненого просування вантажівок та порушення термінів переміщення через митний кордон України.

Попереднє подання документів в електронному вигляді сприяє заміні паперових документів електронними формами, дозволяє прискорити процес перевірки товарів та уникнути затримок. Підвищенню митної безпеки сприятиме впровадження електронних систем оплати митних зборів та інших податків. Важливого значення сьогодні набуває митний контроль після випуску товарів і транспортних засобів. Сучасне нормативно-правове забезпечення цього питання потребує змін.

Крім автоматизації митного оформлення важливу роль відіграє автоматизація системи управління ризиками. Вона дасть можливість здійснення комплексного аналізу ризиків на зірних рівнях шляхом застосування інформації з декількох баз даних. накопичення такої інформації значно спростить роботу з ризиками на кордоні, коли час проведення митних процедур має значення.

Удосконалення митних процедур та підвищення митної безпеки є однією із необхідних умов входження України до ЄС, про що свідчать Висновки його представників стосовно українського членства. Оскільки всі учасники Митного союзу ЄС мають дотримуватись однакових митних правил при здійсненні митних процедур, законодавство України потребує значної кількості змін. Також Єврокомісія вимагає адекватної імплементації та правозастосовної спроможності, доступу до відповідних комп'ютеризованих митних систем [19], підкреслюючи, що лише у такий спосіб Україна може привести митне законодавство та митну систему до рівня, що є необхідним

при інтеграції до ЄС. Серед пріоритетних кроків у цьому напрямку можна визначити наступні:

- зміна Митного кодексу України до повної відповідності із нормами Митного союзу ЄС;
- розвиток та розширення інформаційних систем для безперешкодного міжнародного співробітництва;
- запровадження європейських практик у галузі захисту інтелектуальної власності;
- підвищення якості використання програми АЕО для подальшого злиття з програмою АЕО ЄС;
- внесення змін до алгоритмів здійснення митного контролю у відповідності із практикою ЄС.

Важливим етапом у вдосконаленні митної безпеки в Україні є впровадження стандартів митної етики та доброчесності у митній сфері. Створення комплексного кодексу поведінки для посадових осіб митних органів має визначити чіткі стандарти поведінки, уникнення конфлікту інтересів, сприяти встановленню етичних норм і зобов'язань, а також допомагати у визначенні санкцій за порушення цих норм. До них можуть належати дисциплінарні та матеріальні заходи, чітко визначені за кожне порушення. Кодекс поведінки повинен бути оприлюднений та доступний для не лише для посадових осіб митних органів, а й для всіх суб'єктів, що мають відношення до зовнішньоекономічної діяльності. Важливо забезпечити незалежність внутрішнього контролю та механізмів розгляду скарг для забезпечення ефективності виконання встановлених стандартів. Залучення громадськості та наглядових організацій у процес створення та оцінки ефективності кодексу може забезпечити додатковий рівень прозорості та довіри.

Сьогодні найпотужнішою функцією Державної митної служби України залишається фіскальна. Вона сприяє підвищенню рівня економічної безпеки, але митна безпека не обмежується лише фінансовою складовою. Сучасній

українській митниці потрібний досвід іноземних держав у напрямку наділення посадових осіб повноваженнями правоохоронної та оперативно-розшукової діяльності. Розширення функцій дозволить представникам митних органів активніше співпрацювати з правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом та організованою злочинністю, оскільки митниця є першою лінією захисту від потенційно небезпечних та нелегальних переміщень через кордон України товарів та предметів. Загальною метою розширення повноважень української митниці є покращення митної безпеки, захист економічних інтересів країни та забезпечення правопорядку, з урахуванням забезпечення гарантій громадянських прав і свобод.

ВИСНОВКИ

Митна безпека є стратегічно важливою сферою державної діяльності, оскільки вона напряду впливає на захист національних інтересів, здебільшого, у зовнішньоекономічній сфері. У 2012 році термін «митна безпека» був формалізований в Україні на законодавчому рівні. Діяльність митних органів є необхідною для створення сприятливих умов для розвитку економіки країни. Контроль за зовнішньоекономічною діяльністю, регулювання митного тарифу та інші заходи спрямовані на структурування потоків експорту та імпорту, балансування системи зовнішньої торгівлі та залучення країни до міжнародних економічних процесів. При цьому, митна безпека включає в себе не лише митне оподаткування та контроль за його стягненням, але й регулювання руху товарів, робочої сили та капіталу. Це сприяє інтеграції країни у світові економічні процеси та розподілу праці на міжнародному ринку.

Митні органи України виступають у ролі суб'єктів забезпечення митної безпеки. Вони виконують різні завдання, такі як контроль за рухом товарів через митний кордон, виявлення митних ризиків та потенційних загроз, співпраця з іншими правоохоронними органами та міжнародними організаціями. Митна безпека важлива не лише на рівні держави, але й на рівні громадян та суспільства. Вона є об'єктом спірних питань у різних контекстах і важливим елементом митної політики, спрямованої на захист національних інтересів.

Нормативно-правове забезпечення поняття «митна безпека» в Україні складається з комплексу законодавчих актів, правил, процедур та норм, спрямованих на забезпечення безпеки під час здійснення митних процедур та переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон. Крім Митного кодексу цю роль виконують Закони України, нормативно-правові акти ДМСУ, міжнародні угоди та інші нормативно-правові акти

Митний кодекс України є однією з ключових нормативних баз, яка визначає поняття митної безпеки, але не вичерпує всього її регулювання. Закон України «Про національну безпеку» визначає національну безпеку як захищеність державного суверенітету та інших національних інтересів від реальних та потенційних загроз, охоплюючи тим самим і митну безпеку. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає загальні принципи та основи зовнішньої торгівлі, регулює процедури і умови міжнародного обміну товарами і послугами, включаючи тарифні і нетарифні бар'єри. Закон України «Про запобігання корупції» визначає поняття корупції та встановлює заходи її запобігання, що є важливим аспектом забезпечення митної безпеки.

На міжнародному рівні, митна діяльність регулюється митними конвенціями, які спрощують та гармонізують митні процедури для збільшення обсягів міжнародної торгівлі та забезпечення безпеки при перетині кордонів. Крім того, митні органи можуть видавати власні нормативні акти, такі як накази та розпорядження, які регулюють конкретні аспекти митної безпеки з урахуванням їх власної діяльності та потреб.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення митної безпеки в Україні враховує велику кількість законодавчих актів на різних рівнях, які спрямовані на забезпечення ефективності та безпеки митної діяльності країни.

Аналіз митної безпеки є ключовим елементом забезпечення національної безпеки країни, оскільки він спрямований на ідентифікацію, оцінку та усунення потенційних загроз у системі митного контролю та роботі митних органів. Цей аналіз повинен бути комплексним, охоплюючи різні аспекти, такі як фінансова, економічна, та соціальна безпека. Головною метою аналізу митної безпеки є виявлення та усунення потенційних ризиків, які можуть виникнути під час виконання функцій митних органів. Такий аналіз вимагає розгляду різних аспектів та використання різноманітного інструментарію для його проведення.

Методи аналізу митної безпеки включають:

- ідентифікацію загроз;

- оцінку ризиків;
- визначення заходів забезпечення митної безпеки;
- впровадження та моніторинг заходів митної безпеки;
- аналіз результатів заходів митної безпеки;
- співпрацю з митної безпеки на міжнародному рівні.

Імовірні загрози для митної безпеки пов'язані з різними ризиками, і їх ідентифікація та аналіз дозволяють розробити ефективні стратегії забезпечення безпеки національного рівня. Оцінка митних ризиків використовується для визначення ефективних заходів безпеки та моніторингу їхньої реалізації.

Стан економічної безпеки держави визначається рядом показників та індикаторів, і одним із важливих аспектів, що впливає на цей стан, є митна безпека. Митна безпека виступає важливою складовою управлінської діяльності держави та має великий вплив на національні інтереси. Забезпечення належного рівня митної безпеки реалізується через фінансовий та регулюючий вплив у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), що визначає взаємозв'язок цих двох аспектів безпеки.

Дослідження впливу митної безпеки на систему економічної безпеки держави вже отримало значну увагу, проте це питання залишається актуальним і вимагає постійного аналізу, особливо в сучасних умовах глобалізації та швидкого розвитку міжнародної торгівлі.

Оцінка ефективності митної безпеки в контексті дотримання економічної безпеки та реалізації зовнішньоекономічної політики є критичним завданням для держави, особливо в умовах воєнного стану та періодів відновлення економіки. Ця оцінка надає можливість визначити вплив митної безпеки на економічну безпеку та готовність країни до кризових ситуацій. Достатнім рівнем безпеки можна вважати той, при якому ключові показники перебувають у межах своїх нормативних значень.

Оцінка ефективності митної безпеки може здійснюватись за допомогою індикативних показників, а саме:

- абсолютні показники – обсяг доходів ДБУ, обсяг ВВП, ПДВ з ввезених на територію України товарів, акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів, обсяг мита, митні збори, надходження від зміни коду товару, надходження від коригування митної вартості, надходження від верифікації, надходження від митного пост-аудиту, обсяг надходжень митних платежів до ДБ, обсяг імпорту, обсяг експорту, фактичні надходження митних платежів, планові надходження митних платежів, загальна чисельність працівників митних органів;
- відносні показники – рівень митного навантаження на економіку, рівень митного навантаження на імпорт, частка митних доходів у зведеному ДБ країни, рівень фактичного виконання планових показників, темп приросту митних платежів.

Використання індикаторів є ключовим елементом для аналізу ефективності митної безпеки та оцінки роботи митних органів. Ці індикатори не лише вказують на рівень наповнення Державного бюджету України, але також дозволяють проводити комплексний аналіз факторів, що впливають на економічну та соціальну сфери країни.

В ході розрахунків було виявлено тенденції підвищення рівня митної безпеки у період 2018-2021 років, а також зниження більшості індикативних показників протягом 2022 року. Цьому сприяло повномасштабне російське вторгнення в Україну, що спричинило зменшення товарооберту та зниженню рівня митної безпеки через вплив зовнішніх факторів. У цей період відбувається зниження рівня надходжень до Державного бюджету.

Зарубіжний досвід дотримання митної безпеки включає в себе значну кількість дефініцій, що стосуються розвитку та функціонування митної справи у різних країнах світу. Важливим є те, що для різних країн світу існують різноманітні загрози митній безпеці, які можуть відрізнятися або бути подібними.

З огляду на іноземний досвід, можна виділити такі види адміністративної підпорядкованості митних органів в різних країнах:

- міністерства та відомства економічно-фінансової групи, до яких належать митні органи, які підпорядковані міністерствам фінансів, економіки, торгівлі. Така структура підкреслює економічний аспект митного управління та його взаємодію з фінансовими та економічними вимірами держави;
- адміністративна підпорядкованість правоохоронним органам, міністерствам внутрішніх справ, закордонних справ, прокуратурі тощо;
- адміністративна підпорядкованість іншим органам, які можуть бути визначені конкретними особливостями системи управління та взаємодії державних органів;
- автономний статус підпорядкування, що визначається самостійністю митної служби, яка може мати власну структуру та функції, що дозволяють їй працювати незалежно від конкретних міністерств чи відомств.

Україна інтегрується до Європейського Союзу, намагаючись влитись у європейську спільноту в різних напрямках діяльності, в тому числі і в організації митної справи, досвід країн Євросоюзу є сьогодні достатньо близьким. Одним із найефективніших комплексних засобів підтримки митної безпеки є Митний союз ЄС, членами якого є всі держави, що входять до складу ЄС, а також кандидат в члени ЄС Туреччина та мікродержави Андорра, Монако і Сан-Марино, що мають спільні кордони з ЄС. Митний союз сприяв не лише створенню та становленню ЄС, а й успішній інтеграції країн у цей геополітичний простір.

З позицій митної безпеки важливим кроком стало те, що Митний союз ЄС сприяв формуванню спільного митного простору, першим кроком до якого стало поступове зниження митних тарифів для країн, що стали його членами. У 1992 році було прийнято Митний кодекс ЄС, створено INTRASTAT – інформаційну систему для здійснення статистичних та аналітичних операцій щодо переміщення товарів у межах Митного союзу ЄС.

Важливим кроком на шляху європейської інтеграції є гармонічне входження в європейську митну систему, тому запозичення європейського досвіду дотримання митної безпеки є важливим для нашої країни. Подавши у

2022 році заявку на членство в ЄС та отримавши статус кандидата, Україна почала застосовувати перспективні заходи підтримки митної безпеки на європейському рівні.

До найсуттєвіших проблем забезпечення митної безпеки можна віднести:

- високі корупційні ризики
- технічні проблеми в роботі митних органів;
- недостатній ступінь захисту вітчизняного товаровиробника;
- недостатній рівень співпраці з іншими країнами;
- брак грошового забезпечення діяльності митних органів;
- кваліфікаційний рівень працівників митних органів.

Головною запорукою підвищення митної безпеки країни є ефективне функціонування її митної системи. Як державна митна служба України, так і посадові особи митних органів мають докладати максимум зусиль, щоб спрямувати результати своєї діяльності виключно на користь України, а не в особистих інтересах.

До перспективних напрямків вдосконалення митної безпеки для забезпечення економічної безпеки держави можна віднести:

- посилення боротьби з корупцією;
- запровадження автоматизації на у різних напрямках діяльності митних органів;
- перехід на електронне декларування;
- застосування електронного документообігу;
- удосконалення вітчизняного законодавства із забезпечення митної безпеки відповідно до вимог ЄС та інших міжнародних організацій.

В ході випускної кваліфікаційної роботи ми виконали завдання, поставлені на початку роботи. Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому, більш детальному, вивченню ролі митної безпеки в системі економічної безпеки держави, тлумачення цього поняття та його аспектів у вітчизняному законодавстві, адже Україна має всі шанси стати повноцінним

членом Європейського союзу. Ця випускна кваліфікаційна робота може бути використана не тільки з митної справи, а й з дисциплін правознавства, у сфері економіки, а також інших галузей, що стосуються захисту економічної безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/>.
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
5. Міністерство фінансів України. Звіти про виконання Закону України про Державний бюджет України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>.
6. Міністерство фінансів України. Показники виконання Державного бюджету України за 2022 року. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>.
7. Конвенція ООН з боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин від 16.03.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text.
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text.
9. Міжнародна конвенція про безпечні контейнери. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_013#Text.
10. Міжнародна угода про спрощення та гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU73025?an=185>.

11. Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_012#Text.
12. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
13. Генеральна угода з торгівлі послугами (GATS). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text.
14. Постанова Кабінету Міністрів України Про застосування заборони ввезення товарів з російської федерації № 426 від 09.04.2022. Офіційний вісник України. 2022. № 33. С. 256. Ст. 1785.
15. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії (EURATOM) і їхніми державами-членами, з іншого боку від 21.03.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
16. Угода про входження до складу Світової організації торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text.
17. Угода про торговельні аспекти прав на інтелектуальну власність (TRIPS). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.
18. Авраменко Н., Дорошенко Т., Матвеев М. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. Економіка та держава. 2022. № 1. С. 55-60.
19. Алішаускас В. Рух до митного союзу з ЄС: де Україна досягла успіху і що потрібно доробити. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/03/21/7158185/>.
20. Ачкасова С., Москаленко Н., Головей Ю. Аналіз митних платежів та зовнішньоторговельної структури України. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2985/2904>.

21. Барилко Д. Зарубіжний досвід протидії порушенням митних правил. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>.
22. Бліщук К. Європейські вектори вдосконалення митної політики України. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2221>.
23. Бережнюк І. Реформування системи надання спрощень суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності в Україні. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.
24. Бережнюк І., Брендак А., Несторишен І. Система управління митними ризиками в контексті спрощення митних процедур. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/.
25. Бондаренко Є., Угрин В., Кекіш І. Пріоритети забезпечення митної безпеки держави у період воєнного часу та післявоєнного відновлення України. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2000>.
26. Бороденко Т. Європейський вектор в митному адмініструванні України. URL: https://fef.kneu.edu.ua/ua/depts7/k_finansiv/vikladachi_kf.
27. Брачук А. Особливості забезпечення митної безпеки та митних інтересів в умовах спрощення митних процедур. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7798>.
28. Бреднак А. Про особливості здійснення митного контролю в авіаційних пунктах пропуску. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2020/10.pdf.
29. Брендак А., Булана В. та Попель С. Система управління ризиками в митній сфері: сутність та базові принципи. URL: <http://nbuv.gov.ua>.
30. Висновок про результати аналізу річного звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». Рахункова палата України. URL: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Collegium/2021/7-1_2021/Vysn_7-1_2021.pdf.
31. Гавловська Н., Рудніченко Є. Вплив митних органів на економічну безпеку держави. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

32. Гапонюк М., Бороденко Т. Трансформація митниці: фактори появи електронної митниці. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=OYZqs04AAAAJ&hl=uk>.
33. Гребельник О. Митна справа : підручник. 5-те вид. Київ: Центр учб. літ., 2021. 400 с.
34. Голинський Ю., Віхоть О. Стан митної безпеки України та особливості її забезпечення в умовах трансформації глобалізаційних процесів. URL: https://www.researchgate.net/publication/356566136_.
35. Губа М. Місце митної безпеки держави серед основних складових її забезпечення. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.
36. Даценко В. Митна безпека як складова економічної безпеки держави. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6209>.
37. Денисенко С. Митне законодавство Європейського союзу у сфері спрощення митних процедур як базова правова модель для подальшої євроінтеграції України. URL: <https://kelmczasopisma.com/viewpdf/1019>.
38. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
39. Додало В. Економічна злочинність та її вплив на економічну безпеку держави. Київ: АІПС «НТІ-ЦА» МВС України, 2020. 25 с.
40. Дорофєєва Л. Європейський вектор розвитку української митниці: монографія. Дніпро: УМСФ, 2019. 448 с.
41. Захожай К.В., Марчук Д.О. Митна безпека в контексті забезпечення економічної безпеки держави. Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності: матер. Міжнар. форуму 04-05 грудня 2023. Кременчук, 2023. С. 47-48.
42. Калініченко А. І. Митна безпека як складова національної безпеки України. Право та інновації. 2015. No 2 (10). С. 14-18.
43. Кампо Г., Крюка В. Оцінка динаміки митних платежів до бюджету держави. Реалізація митної політики держави: сучасна практика та

передумови розвитку: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 26 листопада 2019 р.). Ужгород : 2019. С. 195 – 198.

44. Кекіш І. Оцінка ефективності діяльності митних органів. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11482/1>.

45. Кийда Л. І., Шевченко Н. І. Особливості реалізації державної митної політики в Україні / Державне управління: удосконалення та розвиток. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.4.66>.

46. Ковальова М. Особливості системи управління митними ризиками: світовий та український досвід. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/35_2021ua/10.pdf.

47. Комаров О. Забезпечення митної безпеки на основі адміністрування ризиків як пріоритетний напрям гарантування державної безпеки. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_10_4.

48. Комаров О. Механізми адміністрування митних ризиків в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 ; Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2017. 198 с.

49. Кривіцький В. Мінімізація ризиків в контексті забезпечення митної безпеки України. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/354>.

50. Козій Х. Митна безпека як важлива складова фінансової безпеки держави. https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/STUD_ZBIRNYK_2019-2020.pdf#page=296.

51. Легкоступ І. Митні платежі як складова формування дохідної частини Державного бюджету України в умовах воєнного стану. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2564>.

52. Мартинюк В. Аналіз стану митної складової фінансової безпеки України. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1387/1/44>.

53. Мартинюк І., Дубовик О. Адміністрування митних платежів в Україні за групами товарів згідно з укт зед. Економіка та держава. 2021. № 11. С. 84–89.
54. Митна безпека : підручник / Т.В. Калінеску, О.О. Недобега, В.С. Альошкін. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. 336 с.
- Митна політика та митна безпека України : монографія / за заг. ред. П. В. Пашка, І. Г. Бережнюка. Хмель-ницький : Мельник А. А., 2013. 338 с.
55. Митна статистика України: навч. посібник у 10 т. / ред. рада: П. В. Пашко, О. Ю. Ушаков, В. М. Краєвський та ін.; Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь: «УДФСУ», 2020. Т.135. 380 с.
56. Мірошніченко С. Щодо пріоритетних напрямків розвитку транспортно-митного комплексу залізничного транспорту. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4050>.
57. Модернізація податкової та митної політики в інституціональному забезпеченні розвитку економіки України: монографія / К. О. Ващенко, П. В. Пашко, С. В. Онишко та ін.; за наук. ред. д.е.н., проф. П. В. Пашка, д.е.н., проф. С. В. Онишко. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 518 с.
58. Недобега О., Кулєшина М. Митна безпека як складова економічної безпеки України. URL: https://www.polessu.by/sites/default/files/sites/default/files/02per/20_3.pdf.
59. Новини Державної митної служби України. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-2022-rotsi-derzhmitsluzhba-pererakhuvala-do-derzhbiudzhetu-3008-mlrd-grn-chomu-ne-bilshe-1062>.
60. Новікова Л. Зовнішньоекономічна безпека в Україні в умовах глобалізації економічних процесів. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2011_2%2846%29__9.
61. Новосад І. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави. Світ фінансів. 2015. № 2. С. 145–155.

62. Оніщик Ю. Митні платежі як системоутворювальні категорії митного законодавства України та Європейського Союзу. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/397/351>.
63. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua>.
64. Пашко П. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації): монографія. Львів: ІРД НАН України, 2009. 628 с.
65. Подра О., Петришин Н. Особливості управління ризиками у митній сфері. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jun/28229/220373menedzhment-32-39.pdf>.
66. Практика митного регулювання в ЄС: навчальний посібник / Русак Д.М. К., 2023. 300 с.
67. Разумова О. Забезпечення митної безпеки України з урахуванням зарубіжного досвіду. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/5_2019.pdf#page=166.
68. Розвиток митної політики України в контексті реалізації економічної функції держави : монографія / Гребельник О. П., Пашко П. В., Шевчук С. В., Сушкова О. Є. та ін.; за ред. д. е. н., проф. О. П. Гребельника. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 266 с.
69. Рябовол Л. Система забезпечення митної безпеки України. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/17024>.
70. Семенова М. Податкові та митні пільги воєнного часу для бізнесу. URL: <https://biz.ligazakon.net/analytics/210884>.
71. Сидорович О., Герчаківський С. Інформаційне забезпечення митної справи України в контексті цифрової стратегії розвитку суспільства. Світ фінансів. Митна справа. 2021. No 1(66). С. 210–225.
72. Славітська М. проблеми та перспективи здійснення митного контролю в Україні. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/274-275/pdf/80-92.pdf>.

73. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави / М. М. Левко // Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26.2. С. 95-103.
74. Статистичні відомості Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2022/>.
75. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 414 с.
76. Тертична А. Найдено О. Роль митних органів у забезпеченні митної безпеки. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2251/2174>.
77. Угрин В. Діджиталізація митного контролю в Україні. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 47.С. 168–173.
78. Уліцький А. Особливості функціонування митної системи України в сучасних умовах. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2019/21.pdf.
79. Федоришина Л. Митні ризики: підходи до трактування та класифікації. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/20_2019/21.pdf.
80. Шевчук С. Чинники та індикатори митної безпеки у площині забезпечення митних інтересів держави. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/handle/123456789/832?show=full>.
81. Corruption Risks in the Government Work: Business Point of View. The Ukrainian Network of Integrity and Compliance (UNIC). URL: <https://www.dropbox.com/s/t39nxy018xz7vmg>.

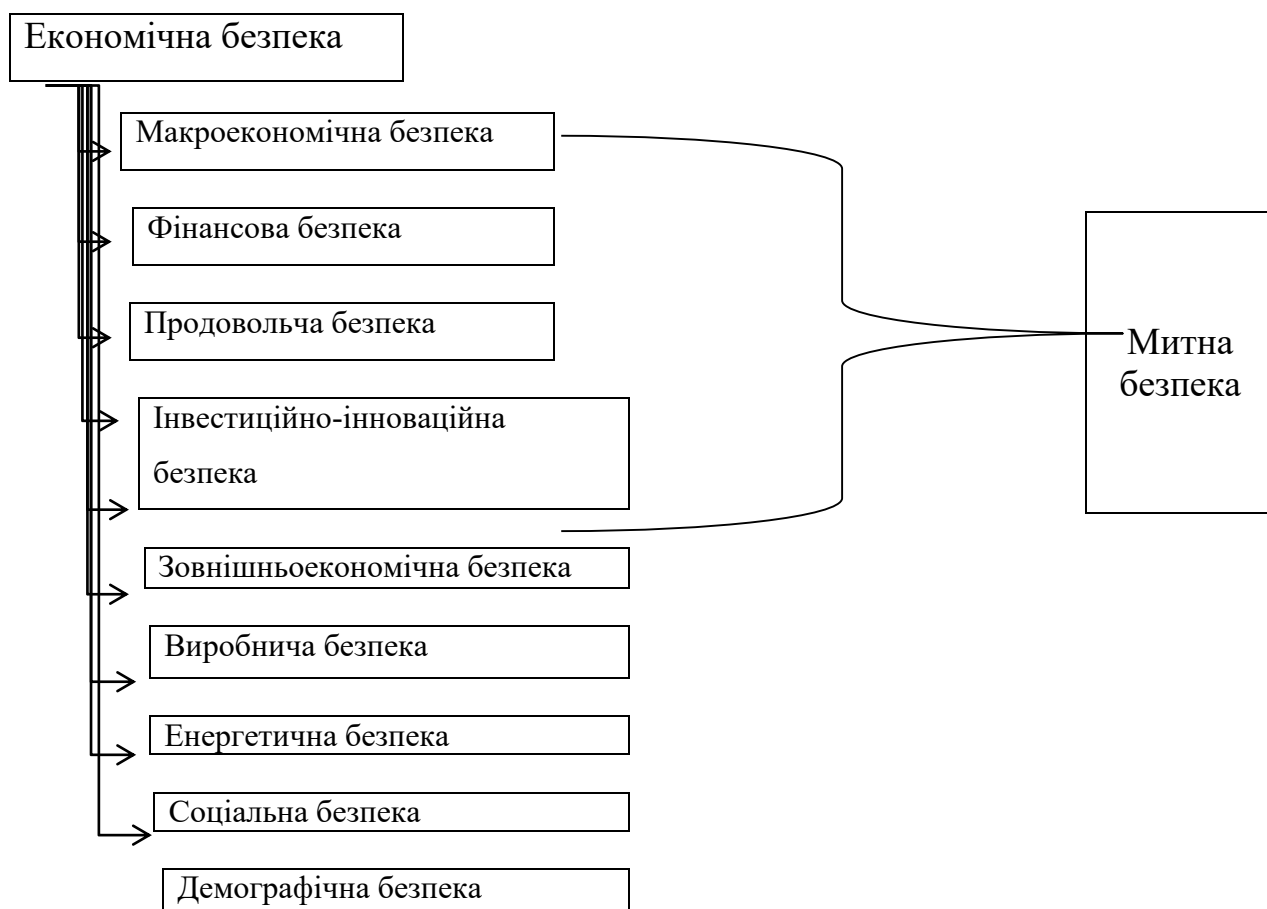
ДОДАТКИ

Додаток 1

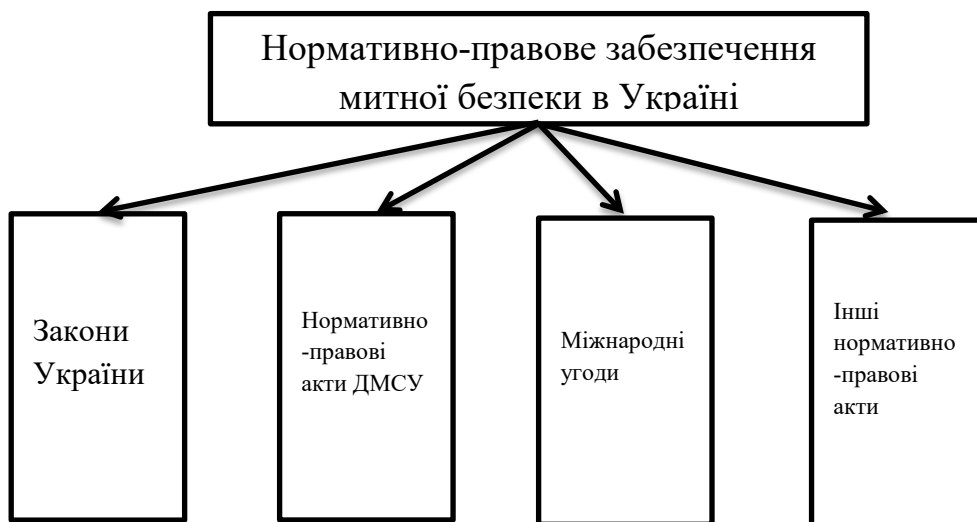
Складові митної системи при дотриманні митної безпеки

Складові митної системи	Компоненти митної безпеки	Періодичність застосування
Митна політика в галузі митної безпеки	Національні інтереси держави	Постійно
Система митного регулювання у взаємозв'язку з економічними інтересами і цілями держави	Методи та інструменти митної політики	Постійно
Механізми функціонування та контролю переміщення через митний кордон товарів та інших предметів	Економічні інтереси держави	У процесі діяльності митних органів
Моніторинг системи митного регулювання	Управління ризиками	У залежності від потреб ефективності митного регулювання

Додаток 2

Взаємозв'язок митної та економічної безпеки держави

Додаток 3

Нормативно-правове забезпечення митної безпеки в Україні

Додаток 4

Методи здійснення аналізу митної безпеки

Методи аналізу митної безпеки	Шляхи реалізації дій, направлених на аналіз митної безпеки
Ідентифікація загроз	Визначення потенційних загроз та ризиків, які можуть виникнути під час роботи митних органів
Оцінка ризиків	Аналіз і оцінка потенційних ризиків, пов'язаних із зазначеними загрозами. Оцінка ризиків передбачає визначення ймовірності та можливих наслідків цих загроз
Визначення заходів забезпечення митної безпеки	Розробка тактики і стратегії для попередження та мінімізації потенційних ризиків
Впровадження та моніторинг заходів митної безпеки	Реалізація запропонованих заходів та постійний моніторинг їх ефективності. Результати моніторингу можуть використовуватися для вдосконалення стратегії і тактики забезпечення безпеки
Аналіз результатів заходів митної безпеки	Здійснення періодичного аналізу результатів заходів митної безпеки із підготовкою відповідної звітності, що дозволить оцінити ефективність заходів та внести корективи у стратегію безпеки
Співпраця на міжнародному рівні	Співпраця з іншими державними та міжнародними організаціями, митними службами та агентствами, правоохоронними органами для обміну інформацією та координування дій у сфері митної безпеки

Додаток 5

Етапи системи управління митними ризиками

Етапи управління ризиками	Заходи управління ризиками	Особливості застосування інструментів управління ризиками
Стратегічний етап	Визначення пріоритетних напрямів реалізації заходів	Дії митних органів щодо визначення та впорядкування тих ризиків, які найбільш важливі або ймовірно можуть вплинути на рівень митної безпеки
Тактичний етап	Розробка системи індикаторів ризиків	Встановлення параметрів, які митні органи використовують для визначення рівня ризиків. Ці індикатори допомагають посадовим особам митниць визначати, які товари та вантажі потребують більш детальної перевірки та контролю під час здійснення митного оформлення
	Встановлення профілів ризику	Опис будь-якого набору ризиків, у тому числі визначених комбінацій індикаторів ризику, що є результатом збору, аналізу та систематизації інформації
	Надання методичних рекомендацій посадовим особам Державної митної служби України	Розробка пропозицій, спрямованих на підвищення якості та ефективності роботи працівників митних органів, що допомагають створити єдиний стандарт та вдосконалити процедури митного контролю, забезпечити виконання митницею законодавства та політики у сфері митного регулювання.
Оперативний етап	Застосування визначених інструментів у конкретних випадках митного оформлення та контролю	Практичні дії посадових осіб митних органів щодо аналізу та управління ризиками при виконанні покладених на них обов'язків

Додаток 6

Вірогідність негативних наслідків митних ризиків

Ознаки ризиків	Учасники та види ризиків	Причини негативних наслідків митних ризиків
Залежно від суб'єкта	Посадові особи митних органів	Результат управлінської, фінансової, інформаційної, матеріально-технічної діяльності
	Суб'єкти ЗЕД	Результат діяльності суб'єктів ЗЕД, власників митних складів, перевізників, брокерів, громадян під час здійснення митних процедур
Залежно від об'єкта	Документальні	Недостатність, недостовірність інформації, яка міститься у документах, що подаються до митних органів
	Фізичні	Такі, що виникають при переміщенні через МКУ товарів і транспортних засобів

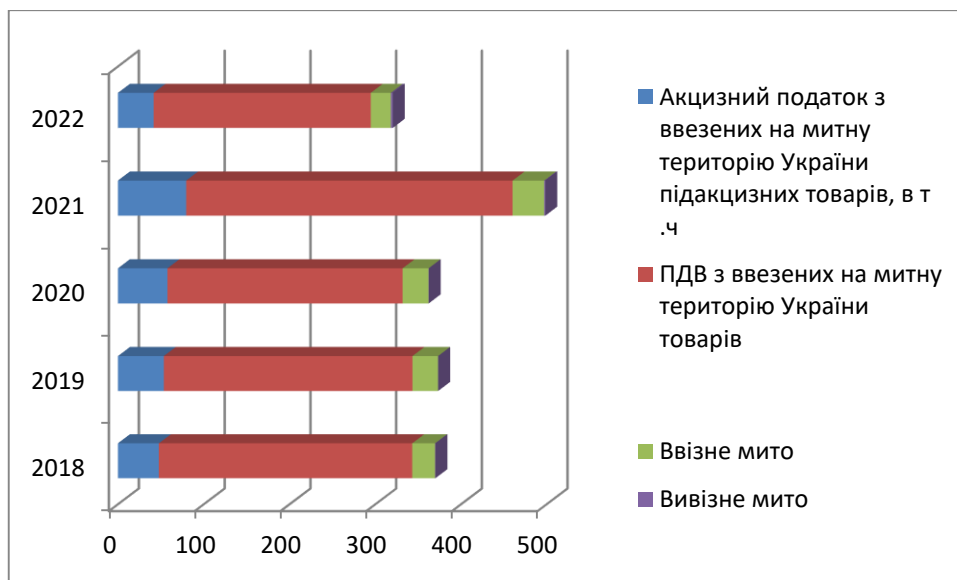
Додаток 7

**Надходження митних платежів та їх частка у доходах Зведеного
бюджету України у 2018-2022 роках**

№ з/п	Показники/Роки	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Митні платежі, млрд. грн.	370,17	373,31	362,22	498,48	320,95
2.	Доходи Зведеного бюджету, млрд. грн.	928,11	998,29	1 076, 02	1 296,85	1787,39
3.	ВВП, млрд. грн.	3 558, 7	3 974,6	4194,1	5459,6	5191,0
4.	Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів, у т .ч	47,7	53,5	57,8	79,6	41,7
5.	- тютюнові вироби	0,6	1,1	2,3	12,2	18,6
6.	- лікєро-горілочані вироби	1,5	1,9	2,4	3,1	2,2
7.	- транспортні засоби	4,6	11,9	11,0	16,4	5,0
8.	- пальне	40,9	38,3	42,0	47,8	15,7
9.	ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	295,4	289,8	274,1	380,7	253,1
10.	Ввізне мито	26,6	29,9	30,2	36,9	23,3
11.	Вивізне мито	0,5	0,2	0,3	1,3	2,3
12.	Імпорт товарів та послуг, млрд. грн.	1914, 9	1947,6	1681,5	2286,1	2712,3

Додаток 8

**Структура надходжень митних платежів до Держбюджету України
протягом 2018-2022 років**

Додаток 9

Система індикаторів і показників для аналізу рівня митної безпеки

№ з/п	Назва індикаторів та показників	Формули	Одиниці виміру	Економічна інтерпретація
Абсолютні показники				
1.	Обсяг доходів ДБУ	Ддб	млн. грн.	Сукупна сума доходів ДБ відображає загальний обсяг доходів, які держава отримує протягом певного періоду, зазвичай річного. До джерел надходжень належить обсяг платежів, зборів, перерахованих митними органами до Держбюджету України
2.	Обсяг ВВП	ВВП	млн. грн.	Один з основних економічних показників, який відображає стан та виробничий потенціал країни протягом певного періоду, зазвичай річного. Вимірює вартість всіх товарів і послуг, які вироблені в межах країни протягом цього періоду
3.	ПДВ з ввезених на територію України товарів	ПДВ	млн. грн.	Основні надходження митних платежів та зборів до ДБ, що демонструють ефективність митної системи у процесі наповнення ДБ, тобто виконання фіскальних функцій
4.	Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	АЗ	млн. грн.	
5.	Обсяг мита	Мито	млн. грн.	
6.	Інші митні збори	МЗ	млн. грн.	

7.	Надходження від зміни коду товару	МПзкт	млн. грн.	Додаткові надходження митних платежів до ДБ від контрольних дій та заходів митних органів, у тому числі аналіз та оцінка митних ризиків, що демонструють ефективність митної безпеки та покращення стану економічної безпеки завдяки її заходам
8.	Надходження від коригування митної вартості	МПкмв	млн. грн.	
9.	Надходження від верифікації	МПв	млн. грн.	
10.	Надходження від митного пост-аудиту	МПмпа	млн. грн.	
11.	Обсяг надходжень митних платежів до ДБ	Мп	млн. грн.	Відображає загальний обсяг надходжень від адміністрування митних платежів за звітний період
12.	Обсяг імпорту	I	млн. грн.	Відображає обсяг ввезених на митну територію товарів та транспортних засобів
13.	Обсяг експорту	E	млн. грн.	Відображає обсяг ввезених на митну територію товарів та транспортних засобів
14.	Кількість суб'єктів ЗЕД	КЗЕД	тис. од.	Відображає кількість офіційно акредитованих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в країні
15.	Фактичні надходження митних платежів	МПфакт	млн. грн.	Відображає фактичну суму надходжень митних платежів до ДБ за звітний період
16.	Планові надходження митних платежів	МПплан	млн. грн.	Відображає заплановану суму надходжень митних платежів до ДБ за звітний період
17.	Загальна чисельність працівників митних органів	Кмо	тис. чол.	Відображає загальну кількість посадових осіб в митних органах на кінець звітного періоду
Відносні показники-індикатори				

1.	Рівень митного навантаження на економіку, M_N	$MN = \frac{M_{п}}{ВВП} * 100\%$ (1.1.)	%	Показує, наскільки складним та обтяжливим є митний процес для підприємств та суб'єктів господарювання, які займаються ЗЕД
2.	Рівень митного навантаження на імпорт, M_I	$M_I = \frac{M_{п}}{I} * 100\%$ (1.2.)	%	Вказує на складність та вимоги, які стосуються процедур і обмежень, пов'язаних з ввезенням товарів у країну. Загальною метою більшості країн є зниження рівня митного навантаження на імпорт для полегшення міжнародної торгівлі та стимулювання економічного розвитку
3.	Рівень митного навантаження на суб'єктів ЗЕД, M_{ZED}	$M_{ZED} = \frac{M_{п}}{K_{ЗЕД}} * 100\%$ (1.3.)	%	Вказує на складність та труднощі, які суб'єкти зазнають при веденні ЗЕД. Високий рівень митного навантаження на суб'єктів ЗЕД може впливати на їхню конкурентоспроможність, затримувати та ускладнювати міжнародну торгівлю товарами та знижувати залучення інвестицій
4.	Частка митних доходів у зведеному ДБ країни, ЧМП	$\text{ЧМП} = \frac{M_{п}}{Д_{дб}} * 100\%$ (1.4.)	%	Вказує, яку частину доходів ДБ складає загальна сума митних податків. Важливий для демонстрації як економічного стану, так і рівня економічної безпеки, обумовлює такі важливі критерії, як залежність держави від митних доходів, ефективність діяльності ДМСУ тощо
5.	Рівень фактичного виконання планових показників, P	$P = \frac{MP_{\text{факт}}}{MP_{\text{план}}} * 100\%$ (1.5.)	%	Вказує на ефективність роботи митних органів щодо стягнення митних платежів. Чим ближче значення до 100%, тим вище ефективність
6.	Коефіцієнт інтенсивності адміністрування митних платежів з розрахунку на	$K_{IA} = \frac{M_{п}}{K_{мо}}$ (1.6.)	од.	Показує ефективність та продуктивність митної служби у зборі митних платежів. Завдяки цьому індикатору також аналізується рівень відкритості та прозорості, боротьби з

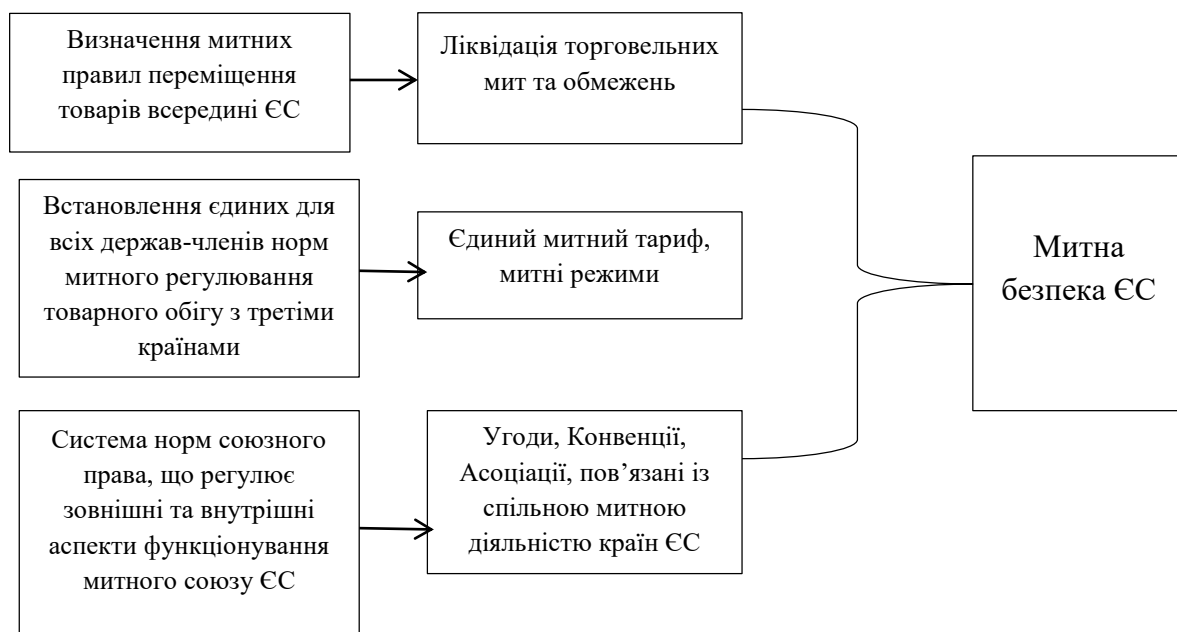
	одного працівника митної служби, КІА			корупцією, необхідність автоматизації та технічного забезпечення тощо. Також відповідно може обчислюватись за кожним із індикаторів стягування основних та додаткових митних платежів.
7.	Темп приросту митних платежів, Тп	$T_{\text{п}} = \frac{\text{МП}_{\text{факт.1}}}{\text{МП}_{\text{факт.0}}}$ (1.7.)	%	Показує зміни у обсягах митних платежів за певний період часу

Додаток 10

Відносні показники-індикатори оцінки рівня митної безпеки

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
ВВП, млрд. грн.	3558,7	3 974,6	4194,1	5459,6	5191,0
Доходи Зведеного бюджету, млрд. грн.	1184,3	1289,8	1376,7	1662,2	2196,3
Рівень митного навантаження на економіку, %	10,41	9,39	8,64	9,13	6,18
Рівень митного навантаження на імпорт, %	19,3	19,2	21,5	21,8	11,8
Частка митних платежів в доходах Зведеного бюджету, %	39,9	37,4	33,7	38,4	17,9
Темп приросту митних платежів	1,08	1,12	1,06	1,30	0,95

Додаток 11

Напрямки підтримки митної безпеки у Митному союзі ЄС

Додаток 12

Види проблем забезпечення митної безпеки в Україні

№ № з/п	Вид проблеми	Сутність проблеми	Вплив проблеми на рівень митної безпеки
11.	Високі корупційні ризики	Корупція, що стосується професійної діяльності посадових осіб митних органів, суміжних служб, митних брокерів, суб'єктів ЗЕД, перевізників	Ускладнення митного контролю. Сприяти контрабанді товарів, предметів, транспортних засобів. Сприяння ПМП. Зменшення доходів Державного бюджету через несплату або зниження рівня митних податків і зборів.
22.	Технічні проблеми.	Недостатня оснащеність пунктів пропуску технічними засобами, велика протяжність митного кордону України, необхідність організації співробітництва в прикордонно-митній сфері з державами, що безпосередньо межують з Україною	Складнощі у забезпеченні митної безпеки на кордонах. Зниження ефективності митного контролю. Брак електронних баз обміну даними для ідентифікації товарів та послуг, моніторингу митної вартості тощо.
33.	Ступінь захисту вітчизняного товаровиробника	Відсутність чітких регламентів у законодавстві,	Нездорова конкуренція з імпортними товарами.

		зниження контролю за товарообігом.	Зниження обсягів та вартості продукції українських виробників. Зменшення ВВП.
44.	Недостатній рівень співпраці з іншими країнами.	Неможливість отримання необхідної інформації через відсутність систем комунікації, неможливість співпраці з обміну інформацією з РФ та Білоруссю, які є найближчими сусідами України.	Через брак інформації зниження якості оперативно-розшукувальної роботи. Неможливість проведення сумісних заходів, направлених на підвищення рівня митної безпеки.
55.	Брак грошового забезпечення діяльності митних органів.	Недостатнє фінансування митних органів для придбання обладнання, впровадження інформаційних технологій, забезпечення особового складу митних органів.	Через недостатнє фінансування митні органи України не можуть у повній мірі застосовувати всі необхідні заходи для підтримання належного рівня митної безпеки
66.	Кваліфікаційний рівень працівників митних органів	Недостатня підготовка працівників митних органів через відсутність чітких регламентів підбору кадрів, брак навчальних закладів, недостатність установ та програм підвищення	Некваліфіковані або недостатньо кваліфіковані працівники не можуть якісно виконувати функції по підтриманню належного рівня митної безпеки через брак професійних вмінь

		кваліфікації посадовців	
--	--	----------------------------	--